

जाहिरातींचे दर.

सालील पत्र्यावर जोकशी
करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४.

(टपाल इशालि माफ)
किरकोट अंकास
दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलो धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ८

पुणे, बुधवार, तारीख ११ नोव्हेंबर १९४२

अंक ४५

पुण्यांतील

—:: कापडाचे व्यापारी यांना ::—

★ अपूर्व संधी ★

⇒ “विजय टेक्स्टाइल्स लि.” ⇒

एरंडवणे, पुणे ४

* * * * *

★ कारखाना चालू होऊन एक वर्ष झाले.

★ काम रात्रंदिवस चालू आहे व सर्व
माल पुणे येथेच खपतो.

★ आमचेकडे चादरी, शर्टिंग, जगन्नाथी,
लुखाधोती व ४६" ते ५०" कोरें मांजर-
पाठ कापड तयार होतें.

कंपनीची शेअरविक्री
चालू आहे.

कंपनी मुदतीच्या ठेवी
स्वीकारते.

⇒ आमचे हितचिंतकांस नवे वर्ष सुखदायी होवो !

अर्थ

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लिमिटेड.

: मुंबई शाखा : हेड ऑफिस : स्थानिक शाखा :
दलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई. पुणे शहरा. डेकन जिमखाना, पुणे ४.

अधिकृत मांडवल रु. १०,००,००० वसूल झालेले मांडवल रु. २,४९,२५०
विक्रीस काढलेले व सपलेले मांडवल रु. ५,००,००० एकूण खेळते मांडवल रु. ४०,००,०००

— डायरेक्टर्स —

प्रो. वा. गो. काळे, (अध्यक्ष).

श्री. धों. कृ. साठे
श्री. न. ग. पवार
श्री. त्र्यं. वि. रानडे
श्री. वा. पुं. वर्दे
श्री. मा. म. गुप्ते

श्री. मा. रा. जोशी
श्री. श्री. गो. मराठे
श्री. र. चिं. सोहनी
श्री. फ. दो. पदमजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.

— मॅनेजर —

श्री. म. वि. गोखले.

दि डेकन पेपर मिल्स कंपनी लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे.

पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद
आम्ही आपल्या देशांतच तयार
करीत होतो, आणि महाराष्ट्रा-
तील कागदांचा धंदा
सुप्रसिद्ध होता;

पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

आणि सध्यांच्या यांत्रिक युगांत,
कागदाचे प्रकार आणि त्यांस
असलेली मागणी विलक्षण
वाढली असतांही नेहमी
५० वर्षे व आजही

दि डेकन पेपर मिल्स कंपनी

अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा

उत्तम कागद आपल्या कारखान्यांत तयार करून त्याचा शक्य तो पुरवठा करीत आहे.

मॅनेजिंग एजंट्स:— दी कॅनरा पल्प अँड पेपर मिल्स लि., मुंबई.

८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे : : : वेस्टर्न इंडिया हाऊस, सर फेरोजशा मेहता रोड, फोर्ट, मुंबई.

★ महाराष्ट्राच्या पहिल्या शेड्यूल्ड बँकेवरील जनतेच्या वाढत्या विश्वासाचें प्रतीक ★
 बँकेचें खेळतें भांडवल ४० लाखांचेवर
 निधिधारकांची स्वतःची बँक

दी न्यू सिटिझन बँक ऑफ इंडिया लि.

★ हेड ऑफिस : १६ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई. ★

अध्यक्ष:—श्री. जमनादास एम्. मेहता, एम. ए., एलएल. बी., बार-अॅट-लॉ., एम. एल. ए. (Central)
 ठेवीदारांतकें डायरेक्टर:—श्री. गजानन विश्वनाथ ऊर्फ बाबुराव साळवेकर, बी. ए., मालक सारदार गुढ, मुंबई.
 —बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स—

श्री. पी. बी. गोळे, बी. ए., एलएल. बी.,
 माजी प्रधान, मध्यमांत, अकोला येथार.
 श्री. जी. एस. मराठे, एम. ए. (मुं.), ए. आय. ए. (लं.),
 अॅक्चुअरी, पुणे.
 रायबहादूर एन. बी. देशमुख, रिटायर्ड गव्हर्नमेंट ड्रीडर व
 पब्लिक प्रोसिक्यूटर, अहमदनगर.
 शेठ भगवानजी मुरारजी गोकुळदास,
 मॅनेजिंग एजंट्स, बी. वे टायर्स सर्व्हिस लि., मुंबई.
 श्री. बी. डी. गरवारे, गव्हर्नमेंट डायरेक्टर; गरवारे मोटर्स लि. मुंबई

श्री. जी. इही. पुराणिक, गव्हर्नमेंट डायरेक्टर, श्रीधूतपापेश्वर लि.
 पनवेल.
 शेठ गोविंददास नारायणदास बजातवाले,
 बंगामछी, मुंबई २.
 सर एच. पी. वस्तुर, बी. ए., एलएल. बी., बार-अॅट-लॉ., रिटायर्ड
 चीफ प्रेसिडेन्सी मॅजिस्ट्रेट, मुंबई.
 श्री. आर. एस. आठवले, बी. ए., रिटायर्ड डेप्युटी कलेक्टर,
 व माजी दिवाण सांगली, नाशिक सिटी.
 श्री. डी. डी. देशपांडे, बी. ए., मॅनेजिंग डायरेक्टर, मुंबई.

युद्ध असो अगर नसो

“न्यू सिटिझन” ची प्रगति पहिल्याच दमानें व जोरानें चालू आहे
 रोख वसूल झालेलें शेअर - भांडवल व रिझर्व्ह : ५,७०,००० चे वर

बोलक्या आंकड्यांची कामगिरी		
तारीख	एकूण ठेवी	एकूण चालू भांडवल
ता. ३१-३-१९४२	रु. २६,०५,०००	रु. ३२,००,००० चे वर
चीथ्या ताळेबंद्याच्या वेळीं ३१-७-१९४२	रु. ३०,१९,२००	रु. ३६,००,००० चे वर
चीथ्या ताळेबंद्यानंतर ४ महि. ३०-९-१९४२	रु. ३४,४०,०००	रु. ४०,००,००० चे वर
अगवीं अलीकडे	हार्ती असलेलीं बिलें धरून	

धंद्याचे नियम

॥ पाहुनिया आधीं जनता-
 जनार्चनाची सोय ॥
 ॥ करी काम काज तोचि
 विश्वासपात्र होय ॥
 धंद्याची महत्तम सुरक्षितता
 सांभाळून ठेवीदारांना जास्तीत
 जास्त व्याज देणारी बँक.

चालू खातें : १०० रुपयांनीं उपदत्ता येतें—व्याजाचा दर १/४% (पाऊण टक्का)

मध्यम स्थितीतील लोकांची एकमात्र सोय

सेव्हिंग बँक खातें : १० रुपयांनीं उपदत्ता येतें. १००० रकमेपर्यंत आठवड्यांतून दोनदां रकम चेकनें काढतां येते.
 व्याजाचे दर १ ३/४% (पाणणे दोन) ते २%

मुदत ठेवी: १०० अगर जास्त रकमेच्या १ ते ५ वर्षें मुदतीच्या स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर समक्ष अगर पत्रद्वारे

★ “ न्यू सिटिझन ” चा वाढता विस्तार ★

स्थानिक शाखा : (१) गिरगांव मुंबई ४. (२) दादर (B. B. & C. I. Ry).
 (३) जव्हरी बाजार, मुंबई २. (४) शिव (Collecting Office).

बाहेरगांवच्या : (५) नाशिक शहर (६) नाशिक रोड (७) सिन्नर (Pay Office)
 (८) कोल्हापूर (९) सांगली. (१०) सोलापूर

अधिक माहितीसाठी समक्ष भेटा अगर लिहा—

डी. डी. देशपांडे, बी. ए.,
 मॅनेजिंग डायरेक्टर.

दि सदरन निटिंग वक्स लि.

पुणे २

यांनी तयार केलेली

“ पूना होजिअरी ”

आपल्या व्यापाऱ्यांकडे अवश्य पहा.

सर्व प्रकारचा सुती व लोकरा आणि जाळीचा माल निरनिराळे डिझाईन्समध्ये तयार होतो. इंटरलॉक अंडर-वेअर्स व शर्ट्स ही विशेष स्पेशॅलिटी आहे.

ओगले ग्लास वक्स, लि.

- ★ कांचेच्या चिमण्या व ग्लोब्स,
- ★ बंगल्यावर घालणेची कांचेची कौलें,
- ★ हेअर ऑइल्स अगर शार्डकरिता लागणाऱ्या बाटल्या,
- ★ प्रभाकर हरीकेन लॅटर्नस,
- ★ एनामलड अॅडव्हर्टायजिंग साईन्स, अभंग पाट्या
- ★ सूप, मीट व राईस प्लेट्स, इत्यादि एनामल वेअर,
- ★ रेल्वेकडे लागणारी हरत-हेची एनामल कमोडस,
वॉश बेसीन्स वगैरे,
- ★ एनामलड इलेक्ट्रिक शेड्स.
- ★ वेल्डींग इलेक्ट्रोड्स

सर्व तऱ्हेचा माल अस्सल दर्जाचा होतो.

— जास्त माहितीकरिता लिहा —

एस. पी. ओगले आणि कंपनी,
मॅनेजिंग एजंट्स.

पोस्ट:—ओगलेवाडी (सं. औष), जिल्हा:—सातारा.

अनुक्रमणिका.

१ विविध माहिती ३५८	४ अल्फा केमिकल्स लि. ... ३६२	१२ दुय्यम नाण्यांचा तुटवडा ... ३६९
२ अन्नसामुपीचा पुरवठा ... ३५९	५ मुकें कशी तपासावीत ! ... ३६२	१३ म्युनिसिपॅलिटीचा कारभार ... ३७१
३ स्फुट विचार ३६०	६ अँकचुअरीच्या खाजगी धंद्याची राष्ट्रीय कामगिरी ... ३६३	१४ सहकारी मालपुरवठा समित्या ... ३७१
रणांगणावरील हालचाली—संडकरी कायद्यांत दुहास्ति—पश्चिम किनाऱ्यावरील वहातूक—गरिबीसाठी स्वस्त कापड—विमा कायद्यांत दुहास्ति करण्याची मागणी—जर्मनीमधील रक्तदानाची व्यवस्था—हिंदुस्थानांत युद्धसामुपीची सरेदी	७ हिंदुस्थानचें औद्योगीकरण ... ३६५	१५ हिंदी कापूस-कापडाच्या गिरण्या ३७३
	८ वसुलीसाठी पाठविलेला चेक ... ३६५	१६ हिंदी आयुर्विद्याची प्रगति ... ३७५
	९ सहकारी इन्स्टिट्यूटची पुनर्घटना ३६६	१७ विम्यातील " थर्ड पार्टी"चा अर्थ ३७५
	१० ओगले बंधू व काच कारखाने... ३६८	१८ तंबूचें उत्पादन ३७५
	११ कामगारांच्या जेवणाची सोय ... ३६८	१९ यंत्रांचें सहाय आर्थिक प्रगतीस पोषक ३७७

“कांचन” येई घरा, तोचि दिवाळी-दसरा’

सुगंधी कांचन
हेअर ऑईल

श्री धूतपापेश्वर पनवेल लिमिटेड
पनवेल कुलाबा

★ पुणे—सिटी पोस्टासमोर. ★ मुंबई—गिरगांव व काळबादेवी.
★ नागपूर—महाल रोड.

श्री. मराठे (अँकचुअरी) ह्यांचे चरित्र

कापडी बांधणी, २५० पृष्ठे; दहा चित्रे, (एकांत सावरकर ह्यांचे हस्ताक्षर).

श्री. मराठे ह्यांची व्यापारी, औद्योगिक, राष्ट्रीय, सामाजिक, ललितकलाविषयक व वाङ्मयीन कामगिरी पुस्तकांत वर्णिली असून त्यांच्या विनोदी लेखांचे उतारेहि दिले आहेत.

किंमत ४ रु., ट. पॅ. खर्च ४ आणे.

शाळा-कॉलेजांतील व इतर सासणी नसलेल्या सात्रीलायक ग्रंथालयांस संक्रांतीच्या पूर्वी मागणी आल्यास ट. ख. सह केवळ ८ आणे (आगाऊ रोख).

पत्ता:—

श्री. मराठे, अँकचुअरी, पोस्ट पुणे नं. ४

५०० पृष्ठे] लक्ष्मीग्रंथ प्र द्रव्यग्रंथ [वि. १०००]
(श्री शंदि करदिक्टर पामिस्ट कृत)

भाग्यरेषा

दुसराच घन वाच घेवार्ने सुतेक. धी-पुण्याना आपल्या इतारतन इत्याच व नशीबच होय असा शेंक. भाग्य हा शिव देउन हातक व हाच धोका हाच देउन हाती ना. हा वधानेच तुमचे वाच उदवात येते. व लगे पिला हा शेंक. वाचीने लगे उवाच वये घ्याते !

पत्ता:—पामिस्ट शंकरराव करंदीकर, १११ कर्नीगट अंधेरीपार्श्व विदिगा (गुजरात कार्मिचरसमोर) मुंबई ४

पुणे येथे मिळेल:—

१ वि. स. लेले, ४२५ नारायण पेठ, पुणे नं. २.
२ मेसर्स ल. ना. गोडबोले, बुकसेलर, पुणे २.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

‘पायोनियर डाइंग हाऊस’

कोचाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कभर इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—
भिकारदास मास्ती रोड, दातेवाडी, पुणे.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. व. गो. कर्वे

पृष्ठसंख्या सुमारें १००, किंमत १ रुपये

या ग्रंथांत अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले आहे.

“अर्थ” चा पुढील अंक

अर्थाचा ता. १८ नोव्हेंबरचा अंक दिवाळीनिमित्त बंद राहिल आणि त्यापुढील अंक ता. २५ रोजी प्रसिद्ध होईल.

विविध माहिती

मागसलेल्या वर्गाच्या उच्चतीसाठी प्रयत्न

मुंबई प्रांतातील मागसलेल्या वर्गाच्या उच्चतीसाठी योजना हाती घेण्याकरिता मुंबई सरकारने आपल्या स्पेशल डेव्हलपमेंट फंडातून २५ लक्ष रुपयांची तरतूद केली आहे. मागसलेल्या वर्गास स्वतःचे पायांवर उभे रहाता येण्यास मदत व्हावी, हा दृष्टीनेच हा रकमेचा विनियोग केला जाईल. ह्या संबंधांत सरकारला सहा देण्याकरिता मध्यविभागाच्या कमिशनरच्या अध्यक्षत्वाखाली एक कमिटी नेमण्यांत आली आहे.

दिवाळीसर्षे दुकाने ज्यास्त वेळ उघडी रहाणार

४ नोव्हेंबर ते १० नोव्हेंबर अखेर मेवामिठाई, फुले, फळे, अत्तरे-तेले, दागिने, फटाके, कातडी सामान, कापड, हिशेबाच्या वगैरे इत्यादींच्या विक्रीची व केंस कापण्याची दुकाने रात्री १० वाजेपर्यंत उघडी ठेवण्यास परवानगी देण्यांत आली आहे.

मुंबई प्रांतांत कामगारांच्या संख्येत वाढ

मुंबई प्रांतातील कारखान्यांमधील कामगारांची संख्या १९४१ साली १९४० च्या मानाने २७% वाढली, म्हणजे त्यांचे संख्येत १,२१,२३९ ची भर पडली. कापडाच्या गिरण्यांतील कामगारांच्या वाढत्या संख्येमुळेच मुख्यतः हा आकडा एवढा वाढला आहे. १९४० साली सर्व प्रकारच्या कारखान्यांत मिळून ४,८०,६०४ कामगार होते, ते आता ६,११,९४३ झाले आहेत. स्त्री-कामगारांची संख्या ११३ हजारानी वाढली आहे. कारखान्यांची संख्या ३,३१८ ची ३,६२१ झाली; एकूण अपघातांची संख्या ११,९३८ वरून १५,०५४ वर गेली परंतु अपघातांचे एकूण कामगारांशी पडणारे प्रमाण कमीच झालेले आढळते. अपघातांत एकूण १५,१४३ कामगारांना दुखापत झाली; १९४० साली ही संख्या ११,९९३ होती.

गव्हाच्या साठ्यासाठी १३ कोटी रुपये

पंजाब सरकारने मोठ्या प्रमाणावर ठिकठिकाणी गव्हाचा साठा करून ठेवण्याचे ठरविले आहे व त्यासाठी १ कोटी, ३१ लक्ष रुपयांची तरतूद करण्यांत आली आहे. वहातुकीमध्ये व्यत्यय आल्यास गव्हाचा तुटवडा पडू नये ह्यासाठी ही व्यवस्था आहे.

ताग लावणारांसाठी १ कोटी रुपयांचे कर्ज

तागाची किंमत पडली असल्यामुळे आलेल्या अस्पत्तीस ताग लावणारांना तोंड देता यावे, ह्यासाठी त्यांना कर्ज देण्याकरिता बंगाल सरकारने १ कोटी रुपयांचा विनियोग करण्याचे ठरविले आहे.

कपाशीची लागवड

हिंदुस्थानातील कपाशीच्या लागवडीचे क्षेत्रांत चालू वर्षी १७% घट अपेक्षित आहे. अंदाजी लागवड १ कोटी, ६० ३/४ लक्ष एकर इतकी आहे.

चेक्सची देवघेव

मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग हाउसमध्ये २३ ऑक्टोबर अखेरच्या आठवड्यांत २३ कोटी, ५६ लक्ष रुपये किंमतीच्या १,२४,८२२ चेक्सची देवघेव झाली.

६ लक्ष सैनिक सुल्लरूप पोषाविले

सुमारे ६ लक्ष अमेरिकन सैनिक परदेशी रवाना झाले ते सर्व सुरक्षितपणे इष्ट स्थळी पोचले ह्याचे श्रेय अमेरिकन नाविक दलास आहे, असे उद्गार कॅप्टन लव्हेट ह्यांनी नुकतेच काढले.

रुझवेल्ट कुटुंबाचे शुद्धकार्य

अमेरिकेचे अध्यक्ष मि. रुझवेल्ट हे स्वतः अमेरिकेचे कर्मांडर-इन-चीफ आहेत. मिसेस रुझवेल्ट इंग्लंडमध्ये धोक्याचे ठिकाणी उपयुक्त कामगिरी करीत आहेत. त्यांचे चार मुलगे प्रत्यक्ष सैन्यांत दाखल झालेले आहेत.

पुस्तकांची निर्गत

ग्रेट ब्रिटनमधून १९४१ मध्ये निर्गत झालेल्या पुस्तकांची किंमत ४० लक्ष पौंड भरली. १९३७ चे मानाने हा आकडा २५% ने मोठा आहे.

व्होल्गा नदीवरील वहातुकीचे महत्त्व

रशियास समुद्रमार्गाने जाणाऱ्या मालापैकी ७५% मालाची वहातूक व्होल्गा नदीतून होते. युद्धापूर्वी हे प्रमाण ५०% इतके होते. दक्षिणेकडून उत्तरेकडे जाणारा माल उत्तरेकडून खाली येणाऱ्या मालाचे दुप्पट भरतो. १९२६ ते १९३९ ह्या मुदतीत व्होल्गा नदीवरील पांच प्रमुख औद्योगिक शहरांची वाढ मोठ्या प्रमाणावर झाली, त्यावरून व्होल्गाच्या खोऱ्याचे महत्त्व दिसून येते.

शहर	लोकसंख्येत वाढ	
	१९२६	१९३९
गॉर्की	२,२२,०००	६,४४,०००
कझान	१,७९,०००	४,६१,०००
कुबिशेव	१,७५,०००	३,९०,०००
साराटोव्ह	२,१९,०००	३,७५,०००
स्टालिनग्राद	१,५१,०००	४,४५,०००

अंध्यांची पूढ

ग्रेट ब्रिटनमध्ये अंध्यांपैकी अंध्यांची पूढ मिळू लागली आहे. १२ अंध्यांच्या पुढीच्या डब्यास सुमारे १ ३/४ रुपया पडतो. दर दोन महिन्यांतून एक तरी डबा (१२ अंधी) गिन्हाइकाच्या वांटणीस यावा अशी अपेक्षा आहे. युरोपांतून तार्जी अंधी येण्याचे बंद झाले, त्याची जागा अमेरिका, कॅनडा, ऑस्ट्रेलिया व अर्जेन्टिना येथून आणलेल्या अंध्यांच्या पुढीने काही अंशी घेतली जाईल. आयर्लंडमधून अंधी येऊ शकतात. पुढीच्या वहातुकीस जागा थोडी पुरते, कारण अंध्यांच्या एक षष्ठांश जागेत ती मावू शकते.

शतायु लोक

शंभर वर्षांपेक्षा अधिक वयाचे लोक जर्मनीत शंभरहि नाहीत. इंग्लंडमध्ये ते १४६, फ्रान्समध्ये २१३ व स्पेनमध्ये ४१० आहेत.

मार्शल टिमोशेंको

मार्शल टिमोशेंको हे वेल्श रक्ताचे आहेत असे वेल्सचे म्हणणे आहे, तर हे सेनानी डब्लिनचे, असे आयर्लंड म्हणतो. ह्या दोन्ही म्हणण्यांत एवढाच भाग सरा आहे, की त्या दोघांसहि सत्याचा आधार नाही. टिमोशेंको ह्यांचा जन्म बेसारेवियामध्ये १८९५ साली झाला.

वर्ष
८ वे

अर्थ

अंक
४९ वा

बुधवार, ता. ११ नोव्हेंबर, १९४२

अन्नसामुग्रीचा पुरवठा

मुंबई शहराचा अन्नसामुग्रीचा पुरवठा सर्वस्वी बाहेरून आयात होणाऱ्या मालावर अवलंबून असल्याने त्याचे नियमन व व्यवस्था नीट होण्यासाठी खास योजना अमलात आणणे आवश्यक आहे. ह्या दृष्टीने प्रांतिक सरकारने एक सल्लागार मंडळ नेमले आहे, त्याची प्रास्तविक सभा मि. नाइट ह्यांचे अध्यक्षतेखाली गेल्या महिन्याच्या ३१ तारखेस मुंबई येथे भरली होती. अन्नसामुग्रीच्या पुरवठ्याबाबतची व्यवस्था सर्वस्वी सरकारच्या जबाबदारीच्या क्षेत्रात येत असल्याने सल्लागार मंडळाच्या कार्याची व्याप्ति व्यावहारिक स्वरूपाच्या सूचना करण्यास मर्यादित राहिल ही मूलभूत कल्पना स्पष्ट करून सांगतांना मि. नाइट म्हणाले की, मंडळाच्या सल्ल्याचा सरकार अवश्य विचार करील आणि काही बाबतीत तो स्वीकारणे शक्य किंवा इष्ट नसेल तेव्हा त्याची कारणे प्रकट केली जातील. औपचारिक रीतीचे ठराव करण्याऐवजी मंडळाने निरनिराळ्या प्रश्नांची चर्चा करणे अधिक श्रेयस्कर होईल असेहि त्यांनी सुचवले. निरनिराळ्या साखपदार्थांच्या स्वदेदी-विक्रीचे व्यवहार करणाऱ्या व्यापाऱ्यांच्या अनुभवाचा फायदा सल्लागार मंडळास व सरकारास मिळावा म्हणून त्यांचे गट करण्यांत यावे आणि गहू, तांदूळ, साखर, भुइमूग, सरकी ह्या मालांच्या देवघेवीचे बाबतीत त्यांचा विचार घेण्यांत यावा. मंडळाची एक उपसमिति नेमण्यांत येऊन पुरवठा-अधिकार्यांनी महत्त्वाच्या प्रश्नांचे बाबतीत तिचा सल्ला घ्यावा असे मि. नाइट ह्यांच्या सूचनेवरून मंडळाने ठरवले. मुंबई शहराची अन्नसामुग्रीच्या पुरवठ्याचे संबंधांत काय परिस्थिति आहे आणि तो पुरवठा कसा वाढवता येईल ह्याविषयी त्यांनी माहिती दिली. व्यापारीवर्गाचे सहकार्य सरकारास पूर्णपणे हवे आहे, तरी युद्धासारख्या काळांत कित्येक बाबतीत व्यापारी व्यवहारांचे नियंत्रण करणे अपरिहार्य होते ह्याची जाणीव त्यांनी करून दिली.

शेतीच्या मालाच्या विक्रीची नीट व्यवस्था लागवी ह्या हेतूने प्रांतिक सरकारांनी खास अधिकारी नेमले असून बाजारांच्या नियमनाचे, मालाच्या प्रतवारीचे व भावांच्या निश्चितीचे प्रश्न त्यांच्या कक्षेत येतात. हे अधिकारी आणि

मध्यवर्ती सरकारचे ह्याच विषयास वाहिलेले स्तारें ह्यांचा विचारविनिमय बाराबारा होऊन सर्वसाधारण धोरण ठरवले जाणे इष्ट आहे हे उघड आहे. बाजार-नियमन-अधिकार्यांची आठवी वार्षिक सभा दिष्टी येथे नुकतीच भरली होती. साखपदार्थांच्या विक्रीचे नियंत्रण करण्यासाठी निरनिराळ्या प्रांतांत व संस्थानांत योजना अमलात आहेत त्यांचे बाबतीत अनेक अडचणी व भानगडी उपस्थित झाल्या आहेत, त्यांचे निराकरण होण्यास गहू वगैरे पदार्थांचे नियंत्रण एका ठराविक धोरणाने सर्वत्र सांगले व्हावे असे दिष्टी येथे भरलेल्या परिषदेने सुचवले आहे. निरनिराळ्या साखपदार्थांच्या किंमती निश्चित करण्यासंबंधाने विशिष्ट विषयक शिफारसी ह्या ठरावांत परिषदेने केल्या. बाजार-नियमन-अधिकारी महत्त्वाची माहिती पुरवठ्याच्या व इतर खात्यांस पुरवित असतात, परंतु धोरण अमलात आणले जाते त्यांत त्या तज्ज्ञांचा हात नसतो, ह्या परिस्थितीत सुधारणा केली जाण्याचे महत्त्व तिने प्रतिपादले. मालाची प्रतवारी लावण्यांत येणाऱ्या अडचणींचा विचार तीमध्ये झाला आणि शेतकऱ्यांच्या सहकारी संस्थांकडून करता येण्यासारख्या कार्यांचे दिग्दर्शन केले गेले. मालाची प्रत दर्शवणाऱ्या "अग मार्कर्सची" अधिक प्रसिद्धि होऊन ही चिन्हे धारण करणाऱ्या मालाची विक्री करणारांस उत्तेजन द्यावे आणि तुपाची प्रतवारी कशी लावण्यांत येते ह्याची माहिती देणारा चित्रपट तयार केला जावा अशा आशयाच्या सूचना करण्यांत आल्या. मालाचा पुरवठा व त्याचे बाजारभाव ह्यांचे नियमन होण्याचा प्रश्न किती भानगडीचा आहे आणि तो समाधानकारक रीतीने सुटण्यास किती निरनिराळ्या बाबींची व्यवस्था लागली पाहिजे हे बरील माहितीवरून समजून घेण्यास सहाय्य होईल. युद्ध-परिस्थितीत मालाचा पुरवठा व विक्री ह्यांचे नियमन, ते कितीहि अवघड असले तरी, अपरिहार्य झाले आहे आणि ते जनतेच्या सोयीस व हितास पोषक होईल अशा रीतीने केले जाणे अगत्याचे आहे.

आमचे सर्व हितचिंतकांस

नवे वर्ष सुखाचे जावो.

स्फुट विचार

रणांगणांवरील हालचाली

स्टालिनग्राडच्या बचावासाठी रशियन फौजांनी अतुल पराक्रम केला आहे. त्याने प्रत्यक्ष जर्मनांसहि चकित करून सोडले आहे. त्या विस्तृत शहरातील प्रत्येक भाग, प्रत्येक कारखाना व प्रत्येक रस्ता रशियन लढावात आहेत आणि शत्रूची गति व गति कुंठित करित आहेत. स्टालिनग्राड हस्तगत करून व्होल्गा नदीवर आपली सरहद्द हिवाळ्यासाठी स्थिर करण्याचा हिटलरचा बेत रशियन लढाव्यांनी हाणून पाडला आहे. कॉकेशस प्रांतांतहि जर्मन सैन्याचा प्रतिकार त्यांनी यशस्वी रीतीने चालवला असल्याने त्याहि रणांगणावर हिटलरच्या पदरांत अपयशच पडले आहे. इकडे इजिप्तमध्ये ब्रिटिश सैन्याने चढाईचे घोषण स्वीकारले असून इटालियन शहरांस व आरमारास ब्रिटिश विमानांचा तडाखा सहन करावा लागत आहे. एशियामध्ये अमेरिका व ऑस्ट्रेलिया ह्यांनी जपानी फौजांवर चढाई करून शत्रूस स्वतःच्या बचावाची धडपड करण्यास भाग पाडले आहे. न्यूगिनीमध्ये जपानची पिछेहाट चालली असून ऑस्ट्रेलियन सैन्य त्यास कोकोडाच्या भागांत परीकडे मार्गे रेटात नेत आहे. सॉलोमन बेटांत अमेरिकेची सरशी आहे आणि जपानी आरमाराचे मोठे नुकसान झाले आहे. ब्रह्मदेशातील जपानी ठाण्यांवर हिंदुस्थानांतून विमानांचे हल्ले यशस्वी रीतीने चालले आहेत आणि तो देश शत्रूकडून जिंकण्याची तयारी ह्या देशांत झाली आहे. ह्या मोहिमेस उत्तर म्हणून जपानने ब्रह्मदेशच्या आसपासच्या हिंदुस्थानातील अमेरिकन विमानतळावर अलीकडे किरकोळ हल्ले केले आहेत, पण त्यांत म्हणण्यासारखे नुकसान झाले नसून ह्या देशांतील लढाईची तयारी शत्रूस जाणवू लागल्याचे तें चिन्ह आहे. ट्रेहळणी करणाऱ्या हिंदी सैन्याच्या टोळ्या ब्रह्मदेशांत घुसल्या आहेत.

संडकरी कायद्यांत दुरुस्ती

संडाने शेती करणारी कुळे आणि जमिनीचे मालक ह्यांचे परस्परोर्षी होणारे संडाबाबतचे करार कुळांस जाचक होऊ नयेत आणि संडकऱ्यांस काढून टाकून किंवा त्यांचा संड चढवून मालकांनी कुळांचे उपजीविकेचे साधन धोक्यांत आणू नये म्हणून मुंबई सरकारने कुळ संरक्षणासाठी एक कायदा केला आहे. ह्या कायद्याचा इष्ट हेतु साध्य व्हावा म्हणून मालक व संडकरी ह्यांचेवरील कांहीं निषेध घालण्यांत आले आहेत. सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत सेवेगावांतील लोक लढाईवर जातीळ आणि लष्करी नोकरी पत्करतील तेव्हा सदरहु निषेध पाळणे त्यांस अशक्य होऊन कायद्याने त्यास दिलेल्या संरक्षणास जमीन मालक व संडकरी मुक्ततील. युद्धाच्या कामगिरीवर जाणाऱ्या शेतकऱ्यांचे नुकसान ह्या रीतीने होणे केव्हाहि अनिष्ट होय. ही गोष्ट लक्षांत आणून मुंबई सरकारने कुळ संरक्षण कायद्यांत जरूर ती दुरुस्ती करून जमिनीचे मालक व संडकरी ह्यांस देण्यांत आलेल्या सवलती नाहीशा होणार नाहीत अशी व्यवस्था करण्याचे ठरवले.

असून त्या संबंधांतल्या दुरुस्तीचा सर्वा प्रसिद्ध केला आहे. संडकरी लढाईच्या कामावर जातीळ तेव्हा त्यांस शेते स्वतः कसता न येऊन ती दुरुस्ती कुळांस लावून घावी लागतील. तसेच मालकांस आपली शेते जातीने कसता येणार नाहीत आणि ती संडाने घावी लागतील. प्रचलित संडकरी संरक्षण कायद्याच्या महत्त्वाच्या कलमांचे ह्या योगाने उल्लंघन होईल आणि कायदा निष्फळ होईल. लष्करी कामगिरी करून हे लोक परत येतील तेव्हा त्यांस कायद्याने दिलेले संरक्षण निश्चित मिळावे अशी योजना दुरुस्ती बिलांत सरकारने सुचविली आहे आणि त्यासंबंधांत कोणाच्या कांही हरकती असल्यास त्या सरकारला १५ नोव्हेंबरच्या आंत कळवण्यांत याव्या असे जाहीर झाले आहे.

पश्चिम किनाऱ्यावरील वहातूक

युद्धोपयोगी साहित्याच्या नेआणीस सध्याच्या परिस्थितीत हिंदी रेल्वेजवर अग्रतेची जागा दिली जाणे स्वाभाविक आहे. पेट्रोलच्या मर्यादित पुरवठ्यामुळे मोटार बसेसनी मालाची वहातूक पूर्वीप्रमाणे होऊ शकत नाही ह्याहि कारणाने रेल्वेजवर ताण पडत आहे. अरुचीच्या जिनसांची नेआण, त्यांची देशभर योग्य प्रमाणांत वाटणी होण्यास, अगत्याची आहे. अशा स्थितीत वहातुकीच्या निरनिराळ्या साधनांचा अत्यंत फाटकसरीने उपयोग केला जाणे अत्यावश्यक आहे हे सांगावयास नको. रेल्वेजच्या बाधिणी किंवा मोटार बसेस ह्यांचा पुरवठा अपुरा होऊ लागला असता शक्य तेथे बैलगाड्यांचा उपयोग मालाच्या वहातुकीसाठी करण्यांत सोय आहे असेहि कित्येक ठिकाणी अनुभवास येत आहे. रॉकेलच्या ऐवजी गोडे तेळ जुन्या पद्धतीच्या किंवा नवीन तऱ्हेच्या बनवलेल्या दिव्यांमध्ये वापरण्याची कल्पना व्यावहारिक तारतम्याच्या दृष्टीने जशी ग्राह्य ठरत आहे तशीच योजना वहातुकीच्या साधनांचे बाबतीतहि होणे क्रमप्राप्तच आहे. हिंदुस्थानच्या पश्चिम किनाऱ्यावर अनेक लहानमोठी बंदरे असून त्यांचे दरम्यान पहावांतून मालाची नेआण होत असे ती अलीकडे रेल्वेजच्या स्पर्धेमुळे बंद किंवा मर्यादित झाली आहे. किनाऱ्यालगतच्या प्रदेशांत रेल्वेजच्या वहातुकीची सोय झाल्याकारणाने अर्थातच लहान बंदरांचे आणि होड्या-मचव्यांचे महत्त्व कमी झाले. परंतु आतां किनाऱ्यास लागून असलेल्या भागांत वहातुकीचे काम युद्धपरिस्थितीत नेहमीप्रमाणे करण्यास रेल्वेज असमर्थ झाल्या आहेत, तेव्हा होड्यांतून होणाऱ्या मालाच्या नेआणीच्या पद्धतीचे पुनरुज्जीवन करणे सोहस्कर व फायदेशीर होणार आहे ह्यांत शंका नाही. ही गोष्ट हिंदुस्थान सरकारच्या नजरेस आणली जाऊन तिचे संबंधांत चौकशी झाली आहे. सरकारने उत्तेजन दिले असता किनाऱ्यालगतच्या भागास मालपुरवठ्याचे कार्य होड्यांचे मार्फत करता येऊन रेल्वेजवरचा सध्याचा ताण हलका होईल अशा आशयाची शिफारस ह्या चौकशीमधून बाहेर आली आहे असे समजते. ह्यासंबंधांत परवादी व्यापक योजना निश्चित होऊन तिची अंमलबजावणी लवकर चालू होईल अशी अपेक्षा आहे. तिच्यामध्ये होड्यांचे मालक जरूर तो भाग घेऊन ती यशस्वी होण्यास सहाय्य करतात असे समजण्यास हरकत नाही.

गरीबांसाठी स्वस्त कापड

गरीब आणि मध्यम स्थितीतल्या लोकांच्या उपयोगासाठी सामान्य प्रतीचे व स्वस्त कापड तयार करवून ते पुरवण्याची योजना हिंदुस्थान सरकार अमलात आणीत असल्याचे वृत्त कांहीं आठवड्यांमागे प्रसिद्ध झाले होते. परंतु प्रसिद्ध झालेल्या ताज्या बातमीवरून असे दिसते की त्या कामी अजून प्रगति झालेली नाही. हिंदुस्थान सरकारचे व्यापारमंत्री सदरहु प्रश्नाचा विचार करीत असून आपली विशिष्ट योजना येत्या डिसेंबर महिन्यांत मुंबई गिरणी मालकांचेपुढे चर्चेसाठी मांडणार आहेत असे समजते. कित्येक प्रांतिक सरकारांनी ह्यापूर्वीच ठराविक नमुन्याचे स्वस्त कापड तयार होऊन मिळण्याच्या ऑर्डरी दिलेल्या आहेत, त्या पुन्या होण्याची तजवीज व्यापारमंत्री सध्या करीत आहेत. हा कार्यक्रम येत्या जानेवारीत पुरा होईल अशी अपेक्षा आहे. ह्या कापडाच्या उत्पादनास लागलेल्या भांडवलाचा पुरवठा आणि तयार होणाऱ्या मालाचा खप ह्याविषयी प्रांतिक सरकारांची काय योजना आहे ह्यासंबंधांत पत्रव्यवहारी चर्चा लवकरच चालू होणार आहे असेहि कळते. प्रांतिक सरकारांच्या ऑर्डरींचा निकाल लागला म्हणजे त्यांच्या मुळाशी असलेली कल्पना सोडून देण्यांत येईल आणि गरीब व मध्यम परिस्थितीतल्या लोकांच्या उपयोगासाठी गिरण्यांत स्वस्त कापड काढले जाण्याची नवीन व्यवस्था चालू करण्यांत येईल असेहि सांगण्यांत येत आहे. गिरण्यांनी अधिक तास काम केले आणि त्यांस यंत्रांच्या झीजेचा जादा खर्च कराच्या आकारणीत विचारांत घेतला जाण्याची सवलत मिळाल्यास त्यांमध्ये स्वस्त कापड बनवले जाण्यास अडचण येणार नाही अशी अपेक्षा आहे. बिनलष्करी उपयोगाला लागणाऱ्या कापडाच्या पुरवठ्याची व्यवस्था ह्या रीतीने समाधानकारक होऊ शकेल असे सांगण्यांत येत आहे. उत्पादनाचे मार्गांत सुताच्या पुरवठ्याचा तुटवडा व्यत्यय आणू शकणार नाही अशी समजूत आहे आणि लष्करी तंबूच्या बनावटीत कापसाच्या सुताचे ऐवजी दुसरा कच्चा माल वापरला जाण्याच्या शक्यतेचीहि चौकशी करण्यांत येईल असा रंग आहे. गोरगरिबांसाठी घडघाकट व स्वस्त कापड तयार होऊन विकले जाण्याचा प्रश्न अत्यंत निकडीचा आहे. त्या दृष्टीने विचाराच्या, पत्रव्यवहाराच्या व चर्चेच्या चाकारीमधून बाहेर पडून तो लवकर निकालांत निघणे अगत्याचे आहे. ह्या कामी अगोदर बराच वेळ खर्च पडला आहे; आतां निश्चित व्यवस्था अमलात आली पाहिजे.

हिंदी विमा कायद्यांत दुरुस्ती करण्याची मागणी

हिंदी विमा कायद्याच्या २७ व्या कलमाच्या अर्थासंबंधाने हिंदी विमा कंपन्या व हिंदुस्थान सरकार ह्यांचेमध्ये वाद उत्पन्न होऊन त्याचा निवाडा अखेर कोर्टामार्फत करून घेण्याचे उभयपक्षांनी ठरले. त्यास अनुसरून मुंबई हायकोर्टात हा प्रश्न उपस्थित करण्यांत आला, परंतु हायकोर्टाचा निवाडा विमा कंपन्यांस प्रतिकूल झाला. वादाचा विषय झालेले कलम विमा कंपन्यांनी सरकारी रोख्यांत किती रकम गुंतवावी ह्यासंबंधाचे आहे आणि विशेषतः नवीन कंपन्यांना ते जाचक होणारे आहे. ह्याविषयीची हकीकत "अर्था"मध्ये येऊन गेलेलीच आहे. सरकारी अॅक्चुअरीने केलेलाच अर्थ आतां कायम झाला आहे. तेव्हा, २७ वे कलम बदलणे हाच ह्यानंतर उपाय उरलेला आहे. ५५%

रकम रोख्यांत गुंतविण्याचे कंपन्यांवरील बंधन ठिले करण्यासाठी कलमांत दुरुस्ती करण्याचे सरकारने ठरवावे अशी मागणी विमा कंपन्यांनी सुरू केली आहे. म्हणजे, ह्या प्रश्नास आतां वेगळेच बळण लागणार आहे आणि गुंतवणुकीच्या प्रमाणाचा फेरविचार करण्याच्या आवश्यकतेसंबंधी चर्चेस त्यामुळे प्रारंभ होईल. कलमाची अंमलबजावणी करण्याची चार वर्षांची मुदत तरी बरीच वाढवावी, असे कंपन्यांचे म्हणणे आहे. अर्थात, हे करण्यासहि विमा कायदा दुरुस्त करावा लागेल, हे उघड जाहे.

जर्मनीमधील रक्तदानाची व्यवस्था

जर्मनीमधील रक्तदानाच्या व्यवस्थेसंबंधी माहिती प्रसिद्ध झाली आहे. प्रत्येक १,००० नागरिकांस रक्तदान करणारा एक दाता लागतो, ह्या हिशेबाने संबंध जर्मनीसाठी ६०,००० दाते लागतील. इस्पितळांची संख्या ३,००० आहे, ह्या हिशेबाने प्रत्येक इस्पितळास २० दाते हवेत. ह्या दात्यांचे प्रमाण साधारणतः जनतेच्या रक्ताच्या प्रकाराचे प्रमाणांतच (ओ गट-४०%; ए गट-४०%; बी गट-१५%; एबी गट ५%) असावेत. २१ ते ५० वयाच्या दात्यांचे रक्त तपासण्यांत येते. रक्तदाते पास झाल्यावर त्यांस त्यांच्या रक्ताच्या प्रकाराप्रमाणे वेगवेगळ्या रंगाचे कार्ड देण्यांत येते त्यावर त्यांचा फोटो, त्यांच्या रक्ताचा प्रकार, इत्यादीची माहिती देण्यांत येते. दात्यास पहिल्या १०० सी. सी. रक्तास १० मार्क व पुढील प्रत्येक १०० सी. सी. रक्तास ५ मार्क अशी रक्कम देण्यांत येते. ह्याखेरीज त्यांना येण्याजाण्याचा खर्च व त्यांचे रोजगाराचे झालेले नुकसान हीहि देण्यांत येतात. रक्ताचा ज्यास उपयोग होतो, त्यास तो ऐपतवाला असल्यास हा खर्च भरावा लागतो. त्याचा विमा उतरलेला असल्यास विमा कंपनी तो खर्च देते व त्यास ऐपत नसली तर सरकार त्या खर्चाची जबाबदारी घेते. २०० सी. सी. पेक्षा जास्त रक्त देणारांना रक्तांतराच्या दिवसापासून पुढे १५ दिवस मांस व इतर अन्न अधिक प्रमाणांत मिळावे, अशी तरतूद केलेली असते.

हिंदुस्थानांत युद्धसामुग्रीची खरेदी

युद्धाच्या आरंभापासून १९४१ च्या डिसेंबर अखेरपर्यंत लढाऊ सामानाची खरेदी हिंदुस्थानांत करण्यांत आली, त्याची एकूण किंमत २३० कोटी रुपये भरली. ह्या मालाची वर्गवारी खाली दिल्याप्रमाणे होती:—

	कोटी रुपये
इंजिनिअरिंग, लोखंडी व पोलादी सामान	९७.७
कापसाचे कापड	५०.४
लोकराचे कापड	१७.६
इतर कापड	२८.८
अन्नसामुग्री	१६.२
कातड्याचे सामान	१०.२
लाकूड व लाकडाचे सामान	९.२
	रुपये २३०.१ कोटी

दि अल्फा केमिकल्स लि., पुणे

मेसर्स एस. व्ही. सुपनेकर, कुलकर्णी आणि सन्स लि. हे पूर्वी केमिकल्स तयार करण्याचा धंदा करीत होते. हा धंदा क्वायतशीर होऊं लागल्यानंतर त्याचें ता. २४ ऑक्टोबर १९४२ रोजी वरील प्रायव्हेट लिमिटेड कंपनीमध्ये रूपांतर करण्यांत आलें. कंपनीच्या बोर्डांमध्ये शेठ काकूभाई ऊर्फ द्वारकादास वसवारिया, जे. पी. (मंबई), डॉ. रा. ह. भडकमकर (पुणे), शेठ कालीचंद भाइदास, एजंट बर्माशेल (सातारा), श्री. राम रगबीर, बी. एस. (अमेरिका) (पुणे) व श्री. रा. रा. गो. कुबेर, बी. ए., एलएल. बी. (सातारा) ही मंडळी असून शेठ काकूभाई बोर्डाचे अध्यक्ष आहेत. मॅनेजिंग एजन्टस एस. व्ही. सुपनेकर, कुलकर्णी अॅन्ड सन्स ह्यांचेतर्फे बोर्डावर श्री. श्री. ल. फणसळकर, (शास्त्रीय ज्ञानाच्या अनेक पाश्चात्य पदव्या मिळविलेले) डॉ. डी. आर. भवाळकर, एम. एससी., पीएच. डी., व श्री. रा. द. सुपनेकर, बी. ए., एलएल. बी. हे काम करीत आहेत. डायरेक्टरांपैकी अध्यक्षांचा स्वतःचा केमिकल्सचा मोठा व्यापार आहे. श्री. रगबीर हे केमिकल्सच्या धंद्यांतील तज्ज्ञ आहेत. श्री. फणसळकर व डॉ. भवाळकर हे ह्या धंद्यांतील वाकबगार म्हणून प्रसिद्ध आहेत. कंपनीचा कारखाना पुणे येथे चालू आहे. कंपनीचे अधिकृत भांडवल ५ लक्ष रुपयांचे आहे. डायरेक्टरांनी प्रत्येकी १२ हजारांचे भाग घेतलेले आहेत व मॅनेजिंग एजंटानी एकूण ५० हजारांचे भाग घेतले आहेत. सुरवातीस बेरियम सल्फाइड, बेरियम क्लोराइड, वगैरे सॉल्टस व प्लॅस्टर ऑफ पॅरिस, पॉटॅशियम परमँगनेट ही केमिकल्स तयार होत आहेत. कंपनीच्या व्यवहारकुशल चेअरमनचे नेतृत्वाखाली व कर्तबगार मॅनेजिंग एजन्टांचे देखरेखीखाली कंपनी यशस्वी होईल, ह्याविषयी विश्वास वाटतो.

प्रुफे कशी तपासावीत !

“प्रुफे नीट समोर धरावीत, म्हणजे मजकूर स्पष्ट वाचता येतो. वाचतांना एकाग्रता ठेवावी; दुसरीकडे लक्ष जाऊं देऊं नये. मध्ये थोडावे लागलेच, तर जेथवर प्रुफ वाचून झाले असेल तेथे बारीक खूण करावी व पुनः वाचावयास प्रारंभ करतांना त्याचे वरील ओळीपासून सुरवात करावी. शब्दकोश, वगैरे बघावयाचा असल्यास गैली संबंध वाचून झाल्यावरच उठावे. प्रत्येक स्वल्पविरामसुद्धा काळजीपूर्वक पहावा. हेडिंग-कडे दुर्लक्ष करूं नये. पुनर्मुद्रणाची प्रुफे असतील, तर मुळांतील अक्षरांप्रमाणेच नवा कंपोज आहे किंवा नाही हे नीट पहावे. खिले जुळविणाराने एकादा शब्द प्रुफांत मूळ कॉपीपेक्षा अधिक घातला असला तर त्याने बिघडत नाही अथवा तो सयुक्तिक आहे म्हणून पुढे जाऊं नका. लेखकाचे त्याकडे लक्ष वेधा. पुष्कळ वेळा वाचण्याच्या भरांत नसलेले व गळलेले शब्दहि वाचून जाण्याचा संभव असतो. ह्यासाठी दक्षता बाळगा. तारीख व वार ही नीट तपासून पहा. “बुधवार, ता. ११ नोव्हेंबर” असे प्रुफांत असल्यास बुधवारी ११ तारीखचे येते किंवा नाही, हे कॅलेंडरांत बघा. संदर्भावरून कोणता वार व तारीख अभिप्रेत आहे हे न कळल्यास लेखकाकडे चौकशी करा. ब्लॉक योग्य ठिकाणी लेखकाचे इच्छेप्रमाणे उठविले जातात किंवा नाही हे पहा. ब्लॉकवरिल मजकूर ब्लॉकविषयीच आहेना, हे तपासून पहा. बेरजा, वजाबाक्या इत्यादि कसोशीने ताडून पहा. डोळे बिघडणार नाहीत, ह्याबद्दल काळजी घ्या. चुका सांपडणे हे रोजच्या सवयीने चटकन साधते.”

इस्वरी
आपरा.

राजदरबारी
मगवानदारी

हिंदुस्थानोत्तरे प्रमाण्युत्पादनाधिकार

राजदरबारी, चंदन अंबर ४०
कस्तुरीअंबर १०१०, १००८, १००६, १००४.

स्थापना— १९७२

७६१ रविवार पेठ, पुणे शहर.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -
POONA CITY.

अॅक्चुअरीच्या खाजगी धंद्याची राष्ट्रीय कामगिरी

(श्री. ग. स. मराठे, एम. ए., ए. आय. ए., अॅक्चुअरी, ह्यांच्या ज्युबिलीचे निमित्ताने नुकत्याच प्रसिद्ध झालेल्या त्यांच्या चरित्र-ग्रंथातून त्यांचे खालील अनुभव उद्धृत केले आहेत.)

प्रीमियमचे दर तयार करणे

१९१२ च्या कायद्याप्रमाणे पाहतां प्रीमियमचे दर अॅक्चुअरीकडून करवून घेतले, पाहिजेत अशी सक्ती नव्हती, पण नव्या कंपन्यांनी अॅक्चुअरीकडून दर बनवून घेण्याची इष्ट अशी रूढी पाडली. त्या रूढीचा फायदा घेऊन बाबासाहेबांनी विमा कंपन्यांच्या मनावर आपली शिकस्त करून असे विववण्याचा प्रयत्न केला की, हलके किंवा कमी दर ठेवण्याने व्यवहार जास्ती मिळेल असे वाटते पण ती फार धोक्याची गोष्ट आहे. प्रीमियममध्ये सर्चाची तरतूद असते तीहून अधिक सर्च कंपनीचा होतोच त्यामुळे एक व व्हॅल्युएशनमध्ये विमेदारांचे पुढे येणारे प्रीमियम येणे म्हणून धरले जातात, व जितके प्रीमियम मोठे तितके येणे अधिक म्हणून दुसरे, अशा कारणांनी विम्याचे दर जरा मोठेच ठेवावे. प्रीमियम तयार करितांना तीन गोष्टी लक्षांत घ्यावयाच्या असतात. ठराविक विम्याची रकम मृत्यु घेतांच किंवा मुदत भरल्यावर देण्यासाठी एक अंश ठेवावयाचा असतो. हाच सगळ्यांत मोठा असतो. नंतर कंपनीच्या सर्चाकरिता म्हणून एक अंश ठरवावयाचा असतो. हा कंपनीची घटना वगैरे लक्षांत घेऊन तारतम्याने ठरवावयाचा असतो. यांत प्रत्येक कंपनीचे बाबतीत फेरबदल होतो पण तो थोड्या प्रमाणांत असतो. आणि तिसरा अंश बोनस देतां यावे म्हणून असतो, व दर लहान-मोठे होणे हे हा अंश कमी-अधिक करण्यावर बरेच अवलंबून असते. अर्थात् ते थोड्या मर्यादित कंपनीच्या इच्छेवर ठेवणे शक्य असते. विमेदारांचे पैसेसुद्धा देतां येणार नाहीत इतके प्रीमियम कमी करणे म्हणजे त्यांचे शास्त्रीयत्व नष्ट करण्यासारखे आहे व ते अॅक्चुअरी करणार नाहीत. बाबासाहेबांनी मध्यम दर्जाचे तरी प्रीमियम कंपन्यांना स्वीकारावयास लाविले ही त्यांची राष्ट्रीय कामगिरी म्हणतां येईल, कारण जर याहून हलक्या दरांनी कंपन्या काम करत्या तर एव्हाना त्यांतल्या कित्येक रसातळाला गेल्या असत्या.

परकी कंपन्यांशी चढाओढ

परकी कंपन्यांना मिळणारे विमेदार युरोपियन व श्रीमंत हिंदी लोक असल्यामुळे दर विमेदारामार्गे विम्याच्या रकमेचे सरासरी प्रमाण त्यांचे हिंदी कंपन्यांच्या निदान दुप्पट असे, व कंपनीच्या सर्चाच्या कांहीं बाबी विम्याच्या रकमेवर अवलंबून न रहातां विमेदारांच्या संख्येवर अवलंबून असल्यामुळे, व्यवहारातील सर्चाचे प्रीमियमशी प्रमाण परकी कंपन्यांत कमी राहिले. यामुळे मध्यम व लहान कंपन्यांना परकी विमा कंपन्यांशी टक्कर देणे कठीण जाई. चढाओढीमध्ये पहिल्या धक्याला टिकावयाचे असेल तर पैसा ओतावा लागतो. देशी विमा कंपन्यांचे भांडवलही लुटपुंजे. ओरिएंटल कंपनीने कोणत्याही परकी कंपन्यांच्या तोडीचे नांव कमावले होते व ध्येय या दृष्टीने ओरिएंटलशी बरोबरी करणे एवढे सगळ्यांना पुरे होते.

डिन्हायडिंग सोसायट्या

मेबरकडून पैसे जमतील त्यांतले खर्चापुरते व कांहीं रिझर्व म्हणून काढून ठेवून उरलेले ठराविक (१२, ६, ३ किंवा १

महिने) मुदतीत मृत्यू होतील तेवढ्यांत वाटून थावयाचे. यामुळे मरणाच्याच्या वारसांना कांहीं सोसायट्यांत खूप मोठाल्या रकमा मिळत. या योजनेत दोष असा की, विम्यासारखी यांत पुढची तरतूद कांहीं नसे, किंवा कांहीं कंपन्यांनी तशी करण्याचे सोम आणून योजना केली तरी ती शास्त्रीय नसे, त्यामुळे वर्षानुवर्षे रकमा भरलेल्यांना शेवटी पस्तावण्याची पाळी आली. असल्या कंपन्यांचे मधून मधून पीकच येई, त्यांचे उत्पादक लोक आलेल्या पैशांतून उधळण्टीचा कारभार करीत, व पुढे अडचण आली म्हणजे सांका वर करीत. अशा कंपन्या नव्या कायद्याअन्वये बेकायदेशीर ठरल्या आहेत.

रोख्यांच्या किंमतीत घट

आयुर्विमा कंपन्या आपले पुष्कळसे भांडवल सरकारी रोखे व शेअर बाजारातील चांगल्यापैकी रोखे यांत गुंतवीत. कैसरकुल लढाईच्या काळांत ह्या रोख्यांची बाजार किंमत ढासळली ती इतकी की एकदा १०० च्या रोख्याची ५२ पर्यंत उतरली. अशा वेळी व्हॅल्युएशन करतांनाच सवलतीचे धोरण शास्त्रीय आधाराने व सरकारच्या संमतीनेच ठेवावे लागते. परंतु जनतेचा विश्वास कांहीं काळ उडाला होता.

मृत्युसंख्येच्या प्रमाणांत वाढ

लढाई, इन्फ्ल्युएंझा, प्लेग, दुष्काळ वगैरे कारणांनी मधून मधून मृत्युसंख्येचे प्रमाण वाढले, तथापि एकंदर बहुजनसमाजावर वरील गोष्टींचा जितका परिणाम झाला त्या मानाने विमा उतरलेल्या लोकांत बराच कमी झाला. आणि जो झाला त्याचा विशेष ताण विमा कंपन्यांवर पडल्याचे वेगळे दिसून आले नाही. तसे म्हटले तर या दृष्टीने अॅक्चुअरी लोकांनी संशोधनच केले नाही, कारण झाला हा भूतकाळचा प्रकार. तो भविष्यकाळी पुन्हा विशेष त्रास देईल अशी अपेक्षा नव्हती. रोगादिकांनी मृत्यू अधिक झाल्याने कुमची रकम हिशेबापेक्षां जरा अधिक घावी लागून शिल्लक कमी झाली. ह्या अडचणीचा परिणाम कंपन्यांवर थोडी वर्षेच झाला.

मॅनेजरांचे अज्ञान

कोणत्याही औद्योगिक धंद्याचा चालक त्यांतील तज्ज्ञ असावा लागतो हे सर्वमान्य आहे, पण अशी समजूत पुष्कळांची की, बँका व विमा कंपन्यांच्या अधिकाऱ्यांच्या सुचीवर बसले की, ताबडतोब काम करण्याची पात्रता येते, निदान एजंटाला जे सर्वसाधारण ज्ञान असते तेवढे असले म्हणजे ते विमा कंपनीचा मॅनेजर व्हावयास पुरे असते, व अशा समजूतीमुळे जो पैसे गोळा करू शकेल तो मॅनेजरच्या सुचीवर बसण्यास सर्वथैव पात्र ठरतो, फारतर विम्याचे एजंटच्या कामाची त्याला थोडीशी माहिती असावी. बाबासाहेबांनी एका इंग्रजी मासिकाला लिहिलेल्या लेखांत लिहिल्याप्रमाणे विमा कंपनीच्या कार्यकर्त्याला पुढील सर्व विषयांचे थोडथोडे व पहिल्या पांचांचे तरी उत्तम ज्ञान असणे आवश्यक आहे.

१ प्रॉस्पेक्टसमधील माहिती, २ पत्रव्यवहार व ऑफिसचे काम ३ एजंटची कामगिरी, स्वभाव, प्राप्ति इ०, ४ विम्याचा कायदा

५ कंपनीचा कायदा, ५ पैसे व्याजी लावणे, ६ विमाशाखाची मूलतत्त्वे, ७ विमा कंपन्यांचे हिशेब, ८ जाहिराती (थोड्या सर्चात पुष्कळ उपयोग), ९ आरोग्य व रोगांची लक्षणे.

असे ज्ञान असून बोलण्यात चातुर्य, मोहकपणा, विश्वास वगैरे पाहिजेतच. पण असे मॅनेजर फारच थोडे सांपडतात. राजकीय आंदोलने थांबल्यावर त्यांत लोकप्रिय झालेल्यांकडून म्हणा, किंवा कंपन्यांतून निघालेल्या एजंट्सकडून म्हणा, पैसे जमवून नव्या कंपन्या निघावयास लागल्या. (सुमारे पंचवीस वर्षांपूर्वी अशी एक कल्पना होती की, आयुष्याच्या विम्याची कंपनी कधी बुडत नाही! ही कल्पनाच मूर्खपणाची आहे; पण कितीतरी सुशिक्षितानासुद्धा ती खरी वाटे.) अशा कंपन्यांची सूत्रे भांडवलवाला म्हणेल त्याच्या हाती. विमा कंपनीत असे होतं की, पांच वर्षे भरेपर्यंत विवेदार पैसे भरीत रहातात व त्यानंतर कंपनीचे लक्षण कळले तर बरे, नाही तर आणखी हसे भरीत राहणे भाग आहे, व इकडे अडाणी कारभार चालूच असतो. शेअरहोल्डर (भागीदार) यांनी मनावर घेतले तर काही होईल; पण त्यांना सटपटी करावयास सवड नसते व कोणाला असली तर त्याच्याविरुद्ध काही तरी उभे करावयाला मॅनेजिंग एजंट तयार असतात. कराराप्रमाणे मॅनेजिंग एजंट्सना फार अधिकार असत. विमा कंपन्यांचे प्रगतीत ही एक मोठी अडचण होती. नव्या कायद्याने मॅनेजिंग एजंट्स होणे मना झाले आहे पण एक एका व्यक्तीला करार करून बरेच अधिकार घेता येतात. मॅनेजिंग एजन्सीचे कमिशन विम्यांच्या हप्त्यांची रक्कम जमेल त्यावर असे, तेव्हा कोणीकडून विम्यांची रक्कम वाढवावयाची, पुढे पुढे पाहता येईल !

पहिले व्हॅल्युएशन

अर्थात् पहिल्या पांच वर्षांत उत्तम अनुभवी मॅनेजर असला तरी तारांबळ उडते व सर्व ठीकठाक जमेपर्यंत पैशावर कमी अधिक ताण पडतोच. तेव्हा पहिले व्हॅल्युएशन जस सौम्य पायावर करून त्यांतल्या त्यांत योग्य उपदेश करून चालत्या पायावर ठेवावे लागे. पहिल्या व्हॅल्युएशनला अनुकूल परिस्थिति व काँट्रॅक्टरीची व्यवस्था यामुळे आपोआपच निकाल चांगला झालेल्या कंपन्या अगदी थोड्या. त्या थोड्यांत, वेस्टर्न इंडिया, लक्ष्मी, कॉमनवेलथ युनायटेड इंडिया, या उल्लेख करण्यासारख्या आहेत. पहिल्या व्हॅल्युएशनला सवलत देणे हे सगळीकडेच मान्य आहे. तरी पण

ही सवलत कोठपर्यंत असावी हा प्रश्न आहे. पहिल्याच व्हॅल्युएशनला बोनस पाहिजे अशी कित्येकांची इच्छा होती. बोनस म्हटले म्हणजे, हत्ता वाढविल्याशिवाय विमा वाढविणे व त्या बाबतीत कंपनीवर आर्थिक बोजा ओढवून घेणे होय, व या बाबतीत बाबासाहेब फार सावधगिरी घेत. पहिल्या व्हॅल्युएशननंतरच्या दुसऱ्या व पुढील व्हॅल्युएशनमध्ये पहिल्या सवडी तितक्याशा चालत नाहीत. तरी पण कित्येक कंपन्यांचे तेंच रद्दगाणे असे. पण लहान मुलांना व अडाणी श्रमजीवि लोकांना असे विशेष प्रेमाने वागवावे लागते त्याप्रमाणे उद्योगधंद्यांतील नव्या प्रयत्नांनाहि करड्या अंमलांत वागवून भागत नाही. रागे भरणे, समजूत चालणे, कान उपटणे, असे काही तरी करून पुढे ढकलावे लागते.

नव्या कंपन्यांस सवलत

वरील अडचणींमुळे बाबासाहेबांचे काम अवघड झाले. १९२७ नंतर नवीन निघालेल्या कंपन्यांच्या बाबतीत बाबासाहेबांनी क्वचित सौम्यपणा दाखविण्यास सुरवात केली ही गोष्ट खरी, पण एकतर वर सांगितल्याप्रमाणे मधून मधून विशेष कारणांनी परिस्थिति चमत्कारिक होत असे, व दुसरे म्हणजे या वेळेपासून विम्याचा नवा कायदा करण्याचा सरकारचा विचार चालू होता. विम्याचा कायदा पास झाल्यावर कडक नियम चालू होतील, पण व्हॅल्युएशनसमवेत अंतर पांच वर्षांचे असल्याने तितकी सवड कंपन्यांना सुधारणा करण्यास मिळेल या हेतुने १९२४-२५ नंतर व्हॅल्युएशनचे हिशेब करण्यात थोडासा बाबासाहेबांनी सौम्यपणा बरला. विम्याचा कायदा असा सदोष आहे की, विमा कंपनी सहज रीतीने चालत नसली तर ती एक तर दुसऱ्या कंपनीच्या सुधीने त्या कंपनीत मिसळली तरी पाहिजे, नाही तर बुडविली तरी पाहिजे. ती बुडविली म्हणजे विवेदारांचे अत्यंत नुकसान होतं. विम्याचा कायदा तर समूळ जातोच, पण भरलेल्या पैशांपैकी फारच थोडा भाग विवेदारांच्या हाती लागतो. १९२० पासून १९२५ पर्यंत असल्या नव्या व दुबळ्या कंपन्यांच फार होत्या व त्या बुडविणे म्हणजे एक मोठी राष्ट्रीय आपत्तीच झाली असती. खरे म्हटले तर कायद्यातच निराळी सोय करता येणे शक्य होते असे बाबासाहेबांस वाटते. अशी जर कायद्यात सुधारणा केली तर अक्बुअरींनाहि सौम्यपणाचा अवलंब करण्याचे कारण पडणार नाही.

दि लाइट अँड पॉवर सप्लायर्स लि., पुणे.

: अध्यक्ष :

श्री. गणेश सदाशिव मराठे,

एम्. ए., ए. आय. ए., अक्बुअरी.

: मॅनेजिंग एजन्ट्स :

मे. इंडस्ट्रियल सर्व्हिस, लि.

- ★ पालघर येथील पावर हाऊस पुरे होऊन गांवाला वीजपुरवठा होऊ लागला आहे.
- ★ अथणी येथील पावर हाऊसचे काम पुरे होत आले असून, थोड्याच मुदतीत वीजपुरवठा करता येईल असा भरवसा वाटतो.
- ★ कंपनीची शेअर्सची विक्री चालू असून ठराविक मुदतीच्या ठेवी स्वीकारण्यांत येतात.

के. व्ही. साने, बी. ई., मॅनेजिंग डायरेक्टर.

हिंदुस्थानचे औद्योगीकरण

हिंदुस्थानची लोकसंख्या दर खानेसुमारीस वाढत चालली असून संपत्तीच्या उत्पादनाची कार्यक्षमता व फलद्रूपता ह्यांमध्ये त्या प्रमाणात सुधारणा होत नसल्याने जनतेच्या रहाणीच्या मानांत प्रगति होण्याचे ऐवजी ते साठावण्याची भीति भेडसावीत आहे. बहुसंख्य हिंदी लोकांचे शेतीच्या धंद्यावरचे अवलंबन हा ह्या देशाच्या आर्थिक घटनेचा ठळक दोष असल्याविषयी येथील पुढाऱ्यांनी मत व्यक्त केले असून लहानमोठ्या उद्योगधंद्यांस उत्तेजन देऊन त्यांची वाढ करण्याचे अगत्य त्यांनी आज अनेक वर्षे प्रतिपादले आहे. खुल्या व्यापाराचे तत्त्व हिंदुस्थानच्या परिस्थितीस गैरलागू आहे आणि स्वदेशी धंद्यांस प्रत्यक्ष रीतीने सहाय देणे हे राज्यकर्त्यांनी आपले कर्तव्य समजले पाहिजे ह्या मुद्यावर औद्योगिक संरक्षणाचे धोरण अखेर अंगीकारणे सरकारास लोकमताच्या टोचणीने आवश्यक झाले आणि पोलाद, साखर, कागद, काढ्याच्या पेट्या इत्यादि स्वदेशी धंद्यांचा उदय व विस्तार होण्यास ही नवी भूमिका उपकारक ठरली आहे. अलीकडच्या युद्धपरिस्थितीने हिंदुस्थानांत मोठमोठे कारखाने स्थापन होण्याचे महत्त्व बिनतोड रीतीने सिद्ध केले असून सरकारचे औद्योगिक धोरण अधिक घडाडीचे होणे अगत्याचे आहे ह्याची खात्री आता सर्व बाजूंनी पटली आहे. तरीहि ह्या बाबतीतली प्रत्यक्ष कृति असावी तशी पुरोगामी नसल्याविषयीच्या तक्रारीस जागा उरली आहे. मोटारी, जहाजे, विमाने, इंजने वगैरेचे कारखाने देशांत अजूनहि जरूरीप्रमाणे निघून विस्तार पावलेले नाहीत. यांत्रिक शिक्षणाची सोय मोठ्या प्रमाणावर करण्यांत आली असून कुशल कारागिरांची घाण पडू नये अशी तजवीज होत आहे.

युद्धोत्तर काळांत जगाची आर्थिक घडी कोणत्या तत्त्वावर केली जावी ह्याविषयी विचार प्रदर्शित केले जात असून ह्या पुनर्घटनेत हिंदुस्थानास औद्योगिक व व्यापारीदृष्ट्या कोणते स्थान असावे ह्याची चर्चा होणे आवश्यक झाले आहे. जगाची पुनर्घटना व्हावयाची असता हिंदुस्थानची अंतस्थ आर्थिक व सामाजिक पुनर्रचना होणेहि अपरिहार्य ठरणार आहे. ह्या दृष्टीने हिंदुस्थानच्या औद्योगिक-करणाच्या प्रश्नाची चिकित्सा व चर्चा अधिकारी रीतीने होणे अगत्याचे आहे. योजनात्मक पद्धतीने ही पुनर्घटना घडवून आणण्यासंबंधाने वस्तुस्थितीची चौकशी करण्याचे प्रयत्नहि अलीकडे झाले आहेत. ह्या प्रकारच्या चर्चेस सहायभूत होण्यासारखा एक इंग्रजी ग्रंथ नुकताच प्रसिद्ध झाला असून त्यांत कित्येक विद्वानांचे व तज्ज्ञांचे लेख समाविष्ट केलेले आहेत.* पाटणा युनिव्हर्सिटीचे प्रो. ग्यानचंद ह्यांनी एक विस्तृत प्रस्तावना पुस्तकासाठी लिहिली असून तीमध्ये प्रतिपाद्य विषयाची व्यापक व मूलग्राही स्वरूपांत चर्चा केली आहे. युद्धोत्तर जगांत हिंदुस्थानास इतर राष्ट्रांशी आर्थिक सहकार्य करावे लागेल आणि त्याचबरोबर स्वतःच्या आर्थिक घटनेची पुनर्रचना बहुजन समाजाच्या सुधारणांच्या रहाणीच्या दृष्टीने करावी लागेल हा मुद्दा त्यांनी पुढे मांडला आहे. मोठमोठ्या कारखान्यांच्या स्थापनेत अनेक सामाजिक वैगुण्ये शिरतात, ती टाळावी लागतील, लहान

आकारांच्या धंद्यांचा त्यांच्याशी मेळ घालावा लागेल, कित्येक धंद्यांचे नियमन सरकारास करावे लागेल आणि ह्या सर्व आर्थिक सुधारणा विचारपूर्वक व योजनात्मक पद्धतीने घडवून आणाव्या लागतील असे प्रो. ग्यानचंद ह्यांनी आपल्या लेखांत म्हटले आहे. युद्धोत्तर आर्थिक पुनर्घटनेच्या प्रश्नास किती विविध अंगे आहेत ह्याची कल्पना प्रस्तुत ग्रंथांत चर्चिलेले निरनिराळे विषय येथे नमूद केले असता येण्यासारखी आहे. प्रो. जे. के. मेथा ह्यांनी औद्योगिककरणाचे तत्त्वज्ञान, डॉ. दुबे ह्यांनी खनिज द्रव्ये आणि प्रेरक शक्ति, डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव ह्यांनी छोटेखानी व व सेडेगांवी धंदे, प्रो. आर. आडारकर ह्यांनी जकातीचे धोरण, डॉ. नायडू ह्यांनी परराष्ट्रीय व्यापार, प्रो. जैन (ग्रंथाचे संपादक) ह्यांनी चलन व भांडवल, श्री. बुलचंद ह्यांनी कारखान्यांतले वांघे, डॉ. कुरेशी ह्यांनी कामगारांची कार्यक्षमता व त्यांच्या सुखसोयी व प्रो. जैन ह्यांनी आर्थिक योजना ह्याप्रमाणे निबंध लिहिले असून हिंदुस्थानच्या औद्योगिककरणांत ह्या सर्व प्रश्नांस कोणते महत्त्व आहे ह्याचे दिग्दर्शन केले आहे. सर्व लेखांचा रोख औद्योगिक-करण व योजनात्मक पद्धतीचे तत्त्व ह्यांस अनुकूल असा आहे. ह्या दोन्ही बाबी आता अपरिहार्य झालेल्या आहेत आणि हिंदुस्थानांत त्यांचा योग्य परामर्श घेतला जाऊन त्यांचा राजकीय, सामाजिक व सांस्कृतिक परिस्थितीशी मेळ घालण्याचे अवघड कार्य हाती घेतले जाणे आवश्यक आहे.

वसुलीसाठी पाठविलेला चेक

त्रावणकोर बँकेसंबंधी एक निवाडा

त्रावणकोर नॅशनल अॅण्ड किलॉन बँकेच्या एका खातेदाराने त्या बँकेच्या मुंबई शाखेत चालू खात्यांत पैसे ठेवले होते. त्याने आपल्या खात्यांत १६ जून १९३८ रोजी त्याच तारखेचा, त्याचे नांवाने काढलेला, बँकेच्या मद्रास येथील शाखेवर काढलेला, १५०० रुपयांचा चेक भरला व दुसरा ४३३ रु. २ आ. चा त्याच शाखेवरील चेकहि आपल्या खात्यांत भरला. चेकची वसुली झाल्यावर व तसे खातेदारास कळविल्यावरच खातेदारास चेकचे पैसे काढता येतील, असा बँकेचा नियम होता. खातेदाराचे म्हणणे असे की, त्यास बँकेकडून असे कळण्यापूर्वी बँकेने व्यवहार बंद केला, तेव्हा बँकेने त्याचे पैसे विश्वस्त म्हणून ठेवले असे मानले पाहिजे व त्यास इतरांपेक्षा पैसे मिळण्यांत प्राधान्य मिळाले पाहिजे. १६ तारखेच्या १,५०० रुपयांच्या चेकची वसुली मद्रास येथील शाखेने ता. १८ रोजी केली व २० तारखेस दुसऱ्या चेकची वसुली झाली. २१ तारखेस बँकेने आपला व्यवहार बंद केला. ह्या चेकचे संबंधांत बँक व खातेदार ह्यांचेमध्ये देणेकरी व घेणेकरी हे नाते उपस्थित झाले किंवा नाही, हा प्रश्न येथे उपस्थित होतो. मद्रास येथील शाखेस पैसे मिळाले ह्याचा बँकेस पैसे पोचले असाच अर्थ होतो व ज्या दिवशी मद्रास शाखेत पैसे जमा झाले त्याच दिवशी मुंबई शाखेस ते मिळाले, असे ह्या संबंधातील कायदा सांगतो. १,५०० रुपयांच्या चेकचे बाबतीत मद्रास हायकोर्टाचे असे म्हणणे पडले, की १८ तारखेस त्याची वसुली झाली तेव्हा त्याबाबत चौकशी करून खातेदार त्याचे पैसे बँकेतून काढू शकला असता. तेव्हा, बँक घेणेकरी व ठेवीदार घेणेकरी असे नाते उत्पन्न झाले. परंतु दुसऱ्या चेकचे बाबतीत असे म्हणता येत नाही. १५०० रुपयांच्या संबंधांत खातेदारास साध्या घेणेकऱ्यापेक्षा अधिक हक्क मिळू नये परंतु दुसऱ्या चेकचे बाबतीत त्यास प्राधान्य मिळावे, असा मद्रास हायकोर्टाने निवाडा केला.

* "Industrial Problems of India" Edited by Prof. P. O. Jain. Kitabistan, Bombay. Price Rs. 4-8/-

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटची पुनर्घटना

(लि. आ. म.)

जनतेच्या आर्थिक रोगाचे निदान आपणोसे झाले व त्यावर हीच उपाययोजना ह्या आत्मविश्वासाने इंग्लंडांत रॉबर्ट ओवेन व जर्मनीत रायफायसेन ह्यांनी सहकारी भांडारे व सहकारी पत-पेढ्या काढण्यास सुमारे शंभर वर्षांपूर्वी सुरवात केली. हिंदुस्थानांतील सहकारी चळवळ अशा रीतीने लोकधुरीणांनी स्वयंस्फूर्तीने सुरू केली नसून हिंदुस्थान सरकारने १९०४ साली एक कायदा करून तिला चालना दिली हा इतिहास सहकारी चळवळीतील कार्यकर्त्यांस अवगत आहेच. परंतु अशा प्रकारे चळवळीचे जनकत्व सरकारकडे जात असले व तिच्या संवर्धनाची कांही विवक्षित मर्यादितपरीत जबाबदारी सहकारी सात्यामार्फत सरकारने आपल्याकडे घेतलेली असली तरी इतर देशांप्रमाणे हिंदुस्थानांत सुद्धा कांही काळांने ही चळवळ सहकारी कार्यकर्त्यांनी आपल्या हाती घ्यावी व सरकारावरील जबाबदारीचा बोजा कमी व्हावा हे धोरण सुरवातीपासून होतेंच.

जनतेच्या आर्थिक व्यवहारासंबंधी कोणतीही गोष्ट केवळ कायदा करून साधत नाही. तो व्यवहार आपल्या फायद्याचा आहे हे लोकांना पटले पाहिजे. सहकारी चळवळ म्हणजे लोकांचा स्वसुधीचा सोदा. कोणतीही सहकारी संस्था, तिचे तत्त्व कांही किमान लोकांना पटून त्यांनी ते आचरण्यांत आणण्यास तयार झाल्याशिवाय चालणे शक्यच नाही. हे तत्त्व पटविण्याचे लोक-शिक्षणाचे कार्य सरकारी अधिकाऱ्यांचे नसून जनतेचे आहे आणि म्हणूनच हिंदुस्थानांतील चळवळीच्या पहिल्या दशकांतर प्रमुख कार्यकर्त्यांनी सहकाराचा प्रचार करण्यासाठी व तदनुषंगाने इतर कार्ये करण्यासाठी प्रांतानिहाय संस्था स्थापन केल्या.

इन्स्टिट्यूटचे कार्य

आपल्या इलाख्यांत अशा प्रकारची संस्था मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट ही असून ती १९१८ साली स्थापन झाली. तिचे उद्देश व कार्यक्षेत्र फारच व्यापक ठेवण्यांत आले होते. इलाख्यांतील सर्व सहकारी संस्था तिचे सभासद होण्यास पात्र होत्या; इतकेच नव्हे, तर त्यांनी सभासद व्हावे असा एक पोटनियम सोसायट्यांच्या पोट नियमांत घालण्यांत आला होता. सहकारी चळवळीसंबंधी शिक्षण व प्रचार, सहकारी सोसायट्यांवर देखरेख व सोसायट्यांच्या सभासदांची सर्वांगीण उन्नति करणे असे ह्या संस्थेचे ध्येय होते. राजकीय आदर्शा-नुसार इन्स्टिट्यूटच्या जिल्हानिहाय शाखा स्थापन करण्यांत आल्या व ह्या शाखांवर कलेक्टरांवर देखरेख करणाऱ्या कमि-शनरांप्रमाणे भाम शाखाहि होत्या. अर्थात् इन्स्टिट्यूटचे कार्य सर्व जिल्हांत सारख्या प्रमाणांत होत नसे. कामाचा उरक कार्यकर्त्यांच्या भगदुरावर व स्थानिक परिस्थितीवर अवलंबून होता. कांही काळ सुद्धे रजिस्ट्रारसाहेबच इन्स्टिट्यूटचे पक्षपाती असल्याचा भास होत होता. कारण "टीका करणे सोपे आहे; परंतु आपल्या शक्तीच्या आणि सभोवतालच्या निराशाजनक परिस्थितीच्या मानाने इन्स्टिट्यूटने केले तेंच कार्य विशेष आहे" असे शब्द सहकारी सात्याच्या १९२८-२९ सालच्या रिपोर्टांत आहेत.

परंतु हा मनु पालटला. निरनिराळ्या कार्यासाठी निरनिराळ्या संस्था असल्या हे तत्त्व पुढे आले व त्या तत्त्वांत कांहीच वाढने नसल्यामुळे बिन सरकारी कार्यकर्त्यांनी सुद्धा त्याला मान्यता दिली. देखरेखीसाठी (Supervision) स्वतंत्र सुपरवायझिंग युनिअन्स स्थापन करण्यांत आल्या व त्यांचे जिल्हानिहाय संघ झाले. ह्या प्रश्नांत इन्स्टिट्यूटने लुडबूड करून नये असा मुद्दा सहकारी सात्यामार्फत मांडण्यांत आला. उलटपक्षी सहकारी शिक्षण हे इन्स्टिट्यूटचे प्रमुख कार्य असताना सोसायट्यांची शिक्षणाची व्यवस्था करणे हे कलम युनिअन्स संघांच्या (District Union Boards) पोटनियमांत समाविष्ट करण्यांत आले. प्रस्तुत लेखकास ह्या नियमाची भीति वाटली नाही. कारण सहकारी चळवळीच्या प्रत्येक क्षेत्रांत हळी इतके काम वाढले आहे की, कार्यकर्त्यांना आपल्या सास कार्याशिवाय इतर गोष्टीत लक्ष देणे शक्यच नाही व युनिअन्स संघांस शिक्षणाचे कार्य करणे सुतरां अशक्य होतें.

पुनर्घटना

प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटसंबंधी सरा मूलग्राही प्रश्न १९३६ साली युनिअन्स संघ स्थापण्यांत आले तेव्हां उपस्थित झाला नाही, तर १९३९ साली ध्येयवादी प्रांतिक मंत्रिमंडळ जेव्हा ग्रामसुधारणेसंबंधी आपली व्यापक योजना उत्साहपूर्वक आखू लागले तेव्हां तो उत्पन्न झाला. ग्रामसुधारणेची सर्वांगीण व एक-जीवी व्यवस्था करण्यासाठी प्रांतिक रूरल डेव्हलपमेंट बोर्ड, जिल्हानिहाय जिल्हा रूरल डेव्हलपमेंट बोर्ड व त्याच्या तालुका शाखा, प्रत्येक मोठ्या सेढ्यांत ग्रामसुधारणा करण्यासाठी १,००० पगारी सेवक व त्यांच्या शिक्षणाची व्यापक योजना ह्या गोष्टी कोणास पसंत पडणार नाहीत ? इन्स्टिट्यूटच्या कार्य-कर्त्यांनीही स्वतः ग्रामसुधारणेचे जुजबी प्रयत्न केले होते व नव्या व्यापक योजनेस त्यांनी मनःपूर्वक पाठिंबा दिला. परंतु ह्या कल्पनेस मूर्तस्वरूप येण्यास प्रारंभ होण्याच्या आधीच, थोडे कां होईना पण पद्धतशीरपणे सहकारी शिक्षणाचे व इतर कार्ये करणाऱ्या इन्स्टिट्यूटच्या शाखा एकदम रद्द करण्यांत सर-कारची मोठी चार्ज झाली हे गेल्या तीन वर्षांच्या अनुभवाने सिद्ध झालेच आहे. राजवाढा नाही नि शोपडी होती ती पण गेली अशी अवस्था झाली. बदललेल्या परिस्थितीत इन्स्टिट्यूटची पुनर्घटना कशी व्हावी ह्याविषयी सहकारी कार्यकर्ते आणि सर-कार ह्यांचेमध्ये प्रदीर्घ वाटाघाटी झाल्या आणि अखेर हे लांब-लेले प्रकरण एकदाचे संपवावे असे ठरले. अखेरच्या सरकारी ठरावाप्रमाणे आता इन्स्टिट्यूटची पुनर्घटना करण्यांत आली आहे. जिल्हा शाखा १९३९ सालीच रद्द करण्यांत आल्या होत्या. म्हणून जिल्हा युनिअन्स संघाच्या शिक्षण कमेटीमार्फत प्रत्येक जिल्हांत इन्स्टिट्यूट आपले शिक्षणाचे काम चालू ठेवील. त्यांतसुद्धा सुर-वातीस असा प्रसंग आला की एकोणीस जिल्हांपैकी अहमदाबाद, सेढा, पंचमहाळ, कुलाबा व रत्नागिरी ह्या जिल्हांत युनिअन्स संघच नाहीत. परंतु सद्विच्छा असली की मार्ग सुचतो, ह्या न्यायाने सुद्धे रजिस्ट्रारसाहेबांनीच युनिअन्स संघ तसले तरी ह्या

पांचहिले जिल्ह्यांत तुम्ही स्वतंत्र शिक्षण कमेट्या स्थापन करा असे इन्स्टिट्यूटला सांगितलें व त्या दिशेने सध्या उपक्रम चालू आहे. आहे. शिवाय, मुंबई शहराकरिताहि एक शिक्षण कमेटी स्थापन करण्याचें ठरलें आहे.

इन्स्टिट्यूटचें सर्वे कार्य पूर्वीहि शिक्षण प्रचार हें होतें. हें कार्य नवीन घटनेप्रमाणेहि इन्स्टिट्यूटकडेच राहिल. तीन वर्षांची किंकर्तव्यतामूढ स्थिति आतां नाहीशी होऊन इन्स्टिट्यूटने हातपाय हालविण्यास सुरवात केली आहे. गेल्या १ ऑगस्ट रोजी नव्या एक्झिक्यूटिव्ह कमेटीची निवडणूक करण्यांत आली. माजी रजिस्ट्रार व गव्हर्नरसाहेबांचे माजी अॅडव्हाइसर ह्या उच्चपदावरून सेवानिवृत्त झालेले सर जनार्दनराव मदन हे आतां इन्स्टिट्यूटचे अध्यक्ष आहेत व ऑननरी सेक्रेटरीच्या जागी श्री. वैकुंठराय मेहता यांची नेमणूक करण्यांत आली आहे. उद्देशांत आर्थिक व सामाजिक संशोधनाच्या कार्याचा खास उल्लेख आहे आणि ह्याप्रमाणें रिसर्च व्यूरोची योजना आसण्याचें इन्स्टिट्यूटच्या एक्झिक्यूटिव्ह कमेटीने ठरविलें आहे. हिंदुस्थान सरकारच्या अॅटमधून होणारा सोसायट्याचे सेक्रेटरी, कमेटीचे सभासद व सर्वसाधारण सभासद ह्यांच्या शिक्षणाचा उरलेला कार्यक्रम इन्स्टिट्यूटकडे सोपविण्यांत येण्याचाहि संभव आहे.

नवें मराठी त्रैमासिक

एक जुनाच पण स्थगित झालेला कार्यक्रम इन्स्टिट्यूटने आतां हातीं घेतला आहे. सहकारी मासिकें हें एक सहकारी शिक्षणाचें प्रमुख अंग आहे आणि मराठी, गुजराती व कानडी ह्या तिन्ही भाषांत सहकारी चळवळीसंबंधी त्रैमासिकें जानेवारी १९४३ पासून पुन्हां सुरू करण्याचें एक्झिक्यूटिव्ह कमेटीने ठरविलें आहे. गुजराती व कानडी त्रैमासिकें तूर्त जुन्या पद्धतीनेच चालतील; पण मराठी त्रैमासिकासंबंधी एक अभिनव उपक्रम करण्याचें योजिलें आहे. आज सात-आठ वर्षे प्रो. काळे "अर्थ" साप्ताहिक महाराष्ट्रीय जनतेस आर्थिक प्रश्न कळावे व त्यांस त्यांची गोडी लागावी ह्या सदिच्छेने चालवीत आहेत. "अर्थ"चे कार्यक्षेत्र एकापासून सहकारी मासिकापेक्षा जास्त व्यापक असलें तरी तो विषयहि साधारणपणें रुक्षच आहे. परंतु प्रो. काळे ह्यांच्यासारखे प्रथितयश व कुशल संपादक कोणताहि विषय आकर्षक करूं शकतात हें "अर्थ"च्या वाचकांस सांगण्याची जरूरी नाही. प्रो. काळे यांच्या दर्जाचे गृहस्थ पूर्वी इन्स्टिट्यूटच्या एक्झिक्यूटिव्ह कमेटीवर होते व आजहि त्या कमेटीवर आहेत, ही गोष्ट इन्स्टिट्यूटला अर्थात् भूषणावह आहे. प्रो. काळे यांनी आपला इतर मोठा कार्यव्यवसाय असतानाहि इन्स्टिट्यूटच्या मराठी त्रैमासिकाचें संपादकत्व स्वीकारून इन्स्टिट्यूटला व पर्यायानें महाराष्ट्रांतील सहकारी जनतेला उपकृत केलें आहे. त्यांच्या संपादकत्वाखाली जानेवारी १९४३ पासून प्रसिद्ध होणाऱ्या ह्या त्रैमासिकांत सहकारी चळवळीसंबंधी लेख व माहिती येईलच परंतु आनुषंगिक आर्थिक प्रश्नांचीहि अधिकारी वाणीने चर्चा होईल. शिवाय, "अर्थ" साप्ताहिकाप्रमाणें हें त्रैमासिक सुद्धा निरनिराळीं खास सदरे चालून आकर्षक करण्यांत येईल. इंग्लंडांतील सहकारी मासिकें ह्याच पद्धतीने चालविण्यांत येतात. त्यांत लघुकथामुद्धा असतात! अशा प्रकारचा उपक्रम आमच्या माहितीप्रमाणें प्रथमच हिंदुस्थानांत होत आहे. इन्स्टिट्यूटच्या सभासदांना हें त्रैमासिक विनामूल्य देण्यांत येईल. इतर सहकारी जनता वर्गणीदार होऊन ह्या उपक्रमास सक्रिय पाठिंबा देईल अशी आशा आहे.

ठेवी व शेअर-अर्जाचे नमुने मागवा.
जी. जी. दांडेकर मशीन वर्क्स लि.,
भिवंडी, जि. ठाणे

भातापासून तांदूळ करण्याच्या गिरण्या, ऊंस गाळण्याची यंत्रे, टूल ग्रॉइंडर्स वगैरे विविध यंत्र-सामुग्री बनविणारा कारखाना
स्थापना १९१२मध्ये होऊन लिमिटेड १९३९मध्ये झाली.
विक्रीस काढलेलें भांडवल: जमा झालेलें भांडवल:
रु. ५,००,००० * रु. २,४३,०००

ऑर्डिनरी व प्रेफरन्स शेअर प्रत्येकी रु. १०० चा असून, प्रेफरन्स शेअर्स रिडीमिबल व ५ टक्के क्युमुलेटिव्ह व्याजाचे आहेत. आतां फक्त रु. २५००० चेच रिडीमिबल प्रेफरन्स शेअर्स विकावयाचे आहेत.

या कंपनीत पैसा गुंतविणें सुरक्षित कां आहे ?

- कारण
- (१) गेली तीस वर्षे कारखाना व्यवस्थित चालला असून त्याची उभारणी शास्त्रगुद्द पायावर झालेली आहे.
 - (२) श्री. दांडेकरांनी कारखान्याला झालेल्या उत्पन्नातून धुमारे दोन लक्ष रुपयांचें भांडवल निर्माण केलें.
 - (३) कंपनी लिमिटेड झाल्या दिवसापासून शेअर-होल्डरांना डिविडंड देत आहे. गतवर्षी कंपनीने ऑर्डिनरी शेअर-होल्डरांनाही पांच टक्के डिविडंड दिलें आहे. त्याहून अधिक डिविडंड चालू साली अपेक्षित आहे.
 - (४) हिंदुस्थानांतील सर्वांत मोठें धान्याचें पीक भाताचें आहे, व त्याचें उत्पादन वाढण्याचा प्रयत्न चालू आहे. सबब कंपनी करीत असलेल्या भातगिरण्या व त्याचे सुटे भाग यांना सतत मागणी राहिल.
 - (५) हिंदुस्थानांत साखरेचा घंदा बद्धमूल होऊन कारखान्यांची संख्या वाढत आहे, सबब या कारखान्यांकडून कंपनी करीत असलेल्या सुट्या भागांना मागणी वाढणार आहे.
 - (६) कंपनीचे चालक उत्पादन व विक्री या दोहोंतहि वाकबगार आहेत.
 - (७) कंपनीच्या संचालक-मंडळांत व्यापार-उदिमांत नांव मिळविलेले व परंदाज गृहस्थ आहेत.
 - (८) कंपनीचे चालक प्रगमनशील असून प्रत्येक उपक्रम यशस्वी होत आहे.

ऑर्डिनरी शेअर्सवर दिलेलें व्याज

३० जून १९४०	अखेर ४ टक्के	} शेअरविक्री चालू आहे.
३० जून १९४१	अखेर ५ टक्के	
३० जून १९४२	अखेर ६ टक्के	

ठेवीवरील व्याज

१ वर्ष ३॥ टक्के	द. द. शे.	} तूर्त फक्त एक लक्ष रुपयांच्याच ठेवी घ्यावयाच्या आहेत.
२ वर्षे ४॥ टक्के	" "	
३ वर्षे ५॥ टक्के	" "	

ओगळे बंधू व कांच कारखाने

१९१४-१९१८ चे महायुद्धामुळे, हिंदुस्थानात हरषी पर-
मुती उपयोगासाठी लागणाऱ्या कांचेच्या वस्तू म्हणजे दिव्यांच्या
चिमण्या, बाटल्या, पाणी पिण्याचीं टंबलर्स वगैरेबद्दल परकीय
देशांतून येणाऱ्या मालावर हिंशी जनतेला अवलंबून बसावे लागते
हे उघड झाल्याने ह्या वस्तू आपल्या देशात कशा तयार करता
येतील इकडे तरुण होतकरू मंडळींचे लक्ष वेधले, पण त्यांचे
प्रयत्न, देशी घंघांना सरकारचे सक्रिय पाठबळ नसल्याने
फोल ठरत चालले. तथापि ओगळे बंधूंनी अत्यंत परिश्रमपूर्वक व
चिकाटीने प्रयत्न चालू ठेवून श्रीमंत राजेसाहेब ऑफ औंध ह्यांचे
आश्रयासाठी ओगळेवाडी येथे कांचेचा कारखाना स्थापन करून
त्यांचे प्रोत्साहनाने कांचेच्या घंघात प्रगति करून गेल्या वर्षी
कारखान्याचा रौप्य महोत्सवहि साजरा केला हे ओगळे बंधूंना व
महाराष्ट्राला आदर्श झाले.

परकीय देशांतून येणाऱ्या मालाची स्पर्धा, देशी घंघांना
संरक्षण नसणे, भांडवलाची अडचण, वगैरेतून मार्ग काढणे वगैरे
दुर्घट कामगिरी श्रीमंत राजेसाहेब ऑफ औंध ह्यांचे प्रोत्साहनाने
ओगळे बंधूंनी तडीस नेली. परंतु निव्वळ कारखाना टिकवून
घरणे ह्या ध्येयाबरोबर राजण, मोल्डस, मशिनरी वगैरेबद्दल जे
इतर देशांवर अवलंबून बसावे लागते ते जिन्नस त्यांनी कारखा-
न्यांत तयार केल्याने कारखाना स्वावलंबी बनत जाऊन स्वर्चातहि
बचत होत गेली. शिवाय अब्ज दर्जाचा माल तयार करण्याकडे
कटाक्ष ठेवल्याने ओगळे ह्यांचा कांचमाल म्हणजे स्टॅण्डर्ड झाले व
कांचेची वस्तू बनविणे व ओगळे बंधू ह्यांचा कार्यकारणभाव
जनतेला पटला.

ह्यामुळे १९३८ साली कांचकारखाना म्हैसूर संस्थानात
काढण्याबद्दल म्हैसूरचे माजी दिवाण सर मिर्झा इस्माईल ह्यांनी
ओगळे बंधूंना बोलाविले व हा कारखाना यशस्वी रीतीने चालू
आहे. गेल्याच वर्षी सीलोन मन्हेमेटने सीलोनमध्ये कांचकारखाना
काढण्याबद्दल ओगळे बंधूंना बोलावल्याप्रमाणे ओगळे बंधूंतर्फे श्री.
नरहरपंत ओगळे तिकडे गेले असून कारखान्याचे बांधकामास
सुरुवात झाली आहे. मालाची निपज लौकरच होईल.

तथापि दक्षिण हिंदुस्थानात कांचेचा कारखाना एकहि नव्हता.
कांचेच्या घंघास लागणाऱ्या कच्च्या मालाची विपुलता त्रावणकोर
व त्या लगतचे भागांत आहे व कोचीन बंदरामुळे सोडाअॅश,
कोळसा, क्रूडऑईल वगैरेसारखा माल कमी स्वर्चाने आणविणे
शक्य असल्याने त्रावणकोर संस्थानात कांचकारखाना काढ-
ण्याची आवश्यकता दिवाण सर सी. पी. रामस्वामी अय्यर ह्यांना
पटून त्यांनी कांचकारखाना काढण्याची परवानगी ओगळे बंधूंना
देऊन, कारखान्याकरता अलवायेजवळ सोयीस्कर अशी जागा
देऊं करून शिवाय स्टेटतर्फे दोन लाख रुपयांचे शेअर्स घेतले व
त्याप्रमाणे हा कारखाना ता. ६-१०-४२ ला दि त्रावणकोर
ओगळे ग्लास मॅन्युफॅक्चरिंग कं. लि., नावाने श्री. गुरुनाथराव
ओगळे यांचे देखरेखीसाठी स्थापन झाला. कारखान्याचे अधिकृत
भांडवल दहा लाखांचे असून पांच लाखांचे शेअर्स विक्रीस
काढले होते. पण ह्यापैकी दोन लाखांचे शेअर्स त्रावणकोर
स्टेटने घेतले. रु. ७५,००० चे शेअर्स डायरेक्टर्स, मॅनेजिंग
एजन्टस व इतर त्यांची मित्र मंडळी ह्यांनी घेतले व बाकीचे

रु. २२,५०० चे शेअर्स मे. लोकूर आणि कं., स्टॉक अँड
शेअर्सब्रोकर्स, कॅपेगौडा रोड, बंगलोर सिटी ह्यांचे नावाने त्यांनी
विनंती केल्याप्रमाणे अंदरराईट केले. म्हणजे विक्रीस काढलेले
पांच लाख रुपयांचे शेअर्स कारखाना स्थापन होतांच वरीलप्रमाणे
दिले गेले ही मोठ्या संतोषाची बाब आहे. ह्याप्रमाणे सर्व शेअर्स
संपून गेलेमुळे त्या दिवशी अधिक आलेले सुमारे दोन लाखांचे
शेअर्स नाकारावे लागले.

ओगळे बंधूंचे, ओगळेवाडी, बंगलोर, नागपूर व सिलोन येथील
कारखाने यशस्वी रीतीने चालले असून कांचकारखाने म्हणजे
ओगळे बंधू ही गोष्ट सर्वश्रुत आहे. तेव्हा हा त्रावणकोरमधील
कारखानाहि ही उज्ज्वल परंपरा चालू ठेविले हे निर्विवाद आहे.
एकंदरीत ओगळे बंधूंची ही धडाडी महाराष्ट्राचे कर्तबगारीची
द्योतक होऊन महाराष्ट्रांत उत्साह उत्पन्न करील व नव्या
पिढीला मार्गदर्शक होईल यांत शंका नाही.

कामगारांच्या जेवणाची कारखान्याचे स्वर्चाने कारखान्यांतच सोय

एक नवा उपक्रम

सध्याच्या युद्धपरिस्थितीमध्ये कारखान्यांतील कामगारांना
महागाई भत्ता देण्यांत येत असला, तरी त्याचा प्रत्यक्ष उपयोग
त्यांना होत नाही, असे कित्येक ठिकाणी आढळून येते. साखर,
रोकेल हे पदार्थ सोडले तरी धान्यासारखेहि आवश्यक जिन्नस पैसे
देऊनहि मिळणे त्यांना कित्येक प्रसंगी कठीण जाते, असा अनुभव
आहे. कामगारांची ही अडचण लक्षांत घेऊन पुण्यांतील एका
मोठ्या कारखान्याने आपल्या कामगारांच्या कुटुंबास आवश्यक
अन्न व वस्त्र सध्याच्या बाजारभावापेक्षा सुमारे ३३% कमी किंमतीत
देण्याची व्यवस्था गेल्या पाढव्यापासून केली आहे. कामगारांना
कारखान्यांतच दोन वेळा पोटभर जेवण देण्याची योजनाहि
आसली आहे व त्यासाठी जरूर ती सर्व पूर्वतयारी केली आहे.
जरूर तेवढा अगोदरच इतर जिल्ह्यांत सरेदी केलेला धान्याचा
साठा येथे आणण्याचे कामी सरकारी नियंत्रणामुळे थोडी अडचण
येत आहे. हे धान्य फायदेशीर विक्रीसाठी येथे यावयाचे नसून
गरीब कामगारांच्या नडी भागविण्याकडेच त्याचा विनियोग
व्हावयाचा आहे, हे लक्षांत घेऊन सरकारकडून सवलती लवकर
मिळतील अशी अपेक्षा आहे. जेवणाच्या स्वर्चाचा बोजा काम-
गारांवर विलकूल पडणार नाही. ही योजना यशस्वी ठरल्यास
ती कायम चालू ठेवण्याचाहि चालकांचा विचार असल्याचे
समजते. प्रस्तुत उपक्रमाची अधिक माहिती तो चालू झाल्यावर
आम्ही मागाहून देऊं.

सायपदार्थ-पुरवठ्याचा कारभार

धान्यधुन्य वगैरे जरूरीच्या जिनसांच्या पुरवठ्याविषयीचे प्रश्न
इतके गुंतागुंतीचे व कठीण झाले आहेत की, त्यांची व्यवस्था
हिंदुस्थान सरकारच्या कार्यकारी मंडळांत स्वतंत्र मंत्र्याकडे सोप-
वण्यांत यावी अशी कल्पना मध्यंतरी निघाली होती, पण हे काम
व्यापार मंत्र्याच्या सात्यांतच एका स्वतंत्र चिटणीसाच्या हाती
देण्यांत येणार आहे असे समजते.

दुय्यम नाण्यांचा तुटवडा

दुय्यम नाण्यांचा मुंबई प्रांतांत तुटवडा पडू लागला आहे, असे दिसते. पैसे, अणेल्या, चवल्या, हीं नाणीं साठवून ठेवण्याची लोकांची प्रवृत्ति त्याचे बुडाशी आहे. चालू युद्धास प्रारंभ झाल्यापासून मार्च १९४२ अखेर गढप झालेल्या आठ आणेल्या लक्षांत न घेतांही ८ कोटि रुपये किंमतीचीं दुय्यम नाणीं देवघेवीतून गढप झालीं आहेत. गेल्या युद्धांतील तत्सम आंकडा ५ कोटि रुपयांचा आहे. ३० सप्टेंबर अखेरच्या सहामाहींत ह्या प्रवृत्तीस आणखी चालना मिळून त्यास ३३ कोटि रुपयांचीं नाणीं बळी पडलीं. चलनी नोटा देऊन त्यांचे बदली घेतलेलीं दुय्यम नाणीं देवघेवीतून नाहीशी होत आहेत. सुमारे १३ लक्ष रुपयांचे पैसे लोकांनी संग्रह करून ठेवले आहेत, असा अंदाज आहे. दुय्यम नाणीं जरूरीपेक्षा अधिक बाळगणें हा डिफेन्स ऑफ

इंडिया कायद्याखाली गुन्हा आहे; तथापि हीं नाणीं व्यवहारांतून नाहीशी होत आहेत. विशेषतः बंगालमध्ये दुय्यम नाण्यांची चणचण ज्यास्त भासत आहे. तेथील व्यापाऱ्यांनी आपल्या हिशोबांत पैसा घेऊंच नये, असा त्यांस रिझर्व्ह बँकेने सल्ला दिला असल्याचे समजते. दुय्यम नाण्यांचा संग्रह करून ठेवणें ही गोष्ट रोजच्या व्यवहाराची आर्थिक घटी नीट रहाण्यास पोषक नाही, हें उघड आहे आणि ह्या दृष्टीने प्रस्तुत प्रवृत्तीस बाळा बसणें अत्यावश्यक आहे.

दुय्यम नाण्यांच्या. रिझर्व्ह बँकेच्या खालील आकड्यांवरून किती नाणीं व्यवहारांतून बाहेर गेलीं व ही प्रवृत्ति कशी वाढत आहे, हें दिसून येईल:—

(आकडे लक्ष रुपयांचे आहेत.) + हें चिन्ह नाण्यांची गळति दर्शवितें

गढप झालेलीं नाणीं	१९३८-३९	१९३९-४०	सप्टेंबर-मार्च १९३९-४०	१९४०-४१	१९४१-४२	सप्टेंबर १९३९ ते मार्च १९४२
खांदीचे						
८ आणे	+ २	+ ६०	+ ७७	+ १५३	+ १५७	+ ३८७
४ आणे	- ५	+ ३७	+ ४३	+ १०२	+ १२९	+ २७४
एकूण	- ३	+ ९७	+ १२०	+ २५५	+ २८६	+ ६६१
निकेलचे						
४ आणे	- ४	+ ८	+ १५	...	- २	+ १३
२ आणे	+ ४	+ ४९	+ ५८	+ ७२	+ ८८	+ ११८
१ आणा	+ ६	+ ५१	+ ५३	+ ७६	+ ९९	+ २२८
३ आणा	...	...	...	...	+ ४	+ ४
एकूण	+ ६	+ १०८	+ १२६	+ १४८	+ १८९	+ ४६३
तांब्याचे						
पैसा	+ १४	+ २१	+ १६	+ २३	+ २९	+ ६८
अधेला	+ १	+ १	+ १	+ १	+ १	+ ३
पै	+ १	+ १	+ १	+ १	+ १	+ ३
एकूण	+ १६	+ २३	+ १८	+ २५	+ ३१	+ ७४
सर्व नाण्यांची बेरीज	+ १९	+ २२८	+ २६४	+ ४२८	+ ५०६	+ ११९८

दि प्रॉपर्टी इम्प्रूव्हमेंट अँड एक्सचेंज कंपनी, लि.

६२१ बुधवार, नगरकर बिल्डिंग, तिसरा मजला, पुणे.

: चेअरमन :

श्री. धोंडुमामा साठे, बी. ए., बी. एस्. सी.

कंपनीचे उद्देश

(१) मध्यम वर्गीयांकरिता सोइस्कर कॉलनीज बांधून देणे.

(३) योग्य तारणावर कर्जाऊ रक्कम घेणे व देणे.

(२) घरे, बंगले, ग्लॉट्स व बत्तळी ह्यांच्या खरेदी-विक्रीचे व्यवहार करणे.

(४) सर्व प्रकारच्या इस्टेट्रीची व्यवस्था पाहणे.

मॅनेजिंग एजंट:—एम्. जी. भावे

आजच्या परिस्थितीत विम्यामध्ये पैसे
गुंतविणेच श्रेयस्कर.

आपला विमा महाराष्ट्राच्या पहिल्या प्रगतिपर
असलेल्या

दी औंध म्युच्युअल

लाइफ अशुरन्स सोसायटीमध्येच उतरा.

— पेटून —

श्रीमंत राजेसाहेब सं. औंध

— डायरेक्टर —

- १ श्री. वामन पुंडलिक बर्वे,
बी. कॉम्. आर. आर. नायर कंपनीचे मालक,
मुंबई, चेअरमन.
- २ रावबहादुर कॅप्टन, व्ही. बी. गोखले,
एफ. आर. सी. एस्., एम. सी. ओ. जी., डी. ओ.,
डी. ओ., एम. एस्., व्हाइस चेअरमन.
- ३ श्रीमंत राजकुमार अप्पासाहेब पंत,
बी. ए., बार-अॅट-लॉ, (लंडन)
- ४ श्री. एम. आर. जोशी, बी. ए.
- ५ श्री. व्ही. जी. जोशी, मॅनेजिंग डायरेक्टर.

फलटण दरबारकडून पुरस्कृत असलेली

श्रीलक्ष्मी सें. को. बँक, लि. फलटण

(स्थापना १९१९२६)

मागांचे वसूल मांडवल....	रु.	६,३०००	वर
राखीव व इतर निधि ...	रु.	९६,०००	वर
ठेवी	रु.	५,१०,०००	वर
खेळते मांडवल	रु.	६,७०,०००	वर

ठेवी:—चालू, सेव्हिंग व मुदत ठेवी स्वीकारण्यात येतात.

कर्ज:—बँकेस जोडून घेतलेल्या सहकारी पेढ्यांना व बँकेच्या
मागीदारांना सर्व प्रकारच्या तारणांवर बँकेकडून कर्ज मिळण्याची
सोय आहे. तसेच योग्य तारणांवर ओव्हरड्राफ्ट मिळण्याची सोय
करण्यात आली आहे.

इतर व्यवहार:—हुंड्यांची सुरेदीविक्री, चेक, हुंड्या, ड्राफ्ट्स,
रेल्वे रिसिट्स, डिबिटड-वॉरंट, पेन्शनविले यांची वसुली वगैरे
सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार या बँकेमध्ये होतात.

विमा हजे:—वेस्टर्न इंडिया, नेपच्यून, एशियन व कॉमनवेल्थ
या विमा कंपन्यांच्या इन्शुरन्स रकमा या बँकेत स्वीकारण्यात
येतात.

बँकर्स:—ही बँक फलटण दरबार, दि फलटण शहर वर्क
लि., व सर्व स्थानिक सार्वजनिक संस्था यांची बँकर्स आहे.

अधिक माहिती समक्ष अगर पत्रद्वारे मिळू शकेल.

फलटण,

दि. २१/११/४२

श्री. ह. लळवलकर,
व्यवस्थापक.

आग, मोटार अपघात इ. चा

विमा उतरविण्यापूर्वी

|||

दि व्हल्कन

इन्शुरन्स कं. लि.

|||

चा सल्ला घेणे आपले

फायद्याचे होईल.

चौकशी:—एच. के. जोशी, बी. एस्सी.

बँक सेक्रेटरी,

बुधवार पेठ, पुणे.

वाशी सेंट्रल

को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

(स्थापना १९०६)

आपण मोठ्या परिश्रमपूर्वक सांठ-
विलेली शिल्लक सुरक्षित तऱ्हेने
गुंतवावी असे प्रत्येकास वाटते. ही
बँक स्थापनेपासून आजतागायत
“अ” वर्गामध्ये आहे. येथे लहान-
मोठ्या ठेवी स्वीकारल्या जातात.

— माहितीसाठी पत्रव्यवहार करा —

गणेश रामचंद्र साने,

चेअरमन

म्युनिसिपॅलिट्यांचा कारभार

मुंबई प्रांताच्या मध्यविभागांतील कमिशनरचा अहवाल

(१९४०-४१)

ह्या विभागांतील म्युनिसिपॅलिट्यांची संख्या ५८ आहे व त्यांची लोकसंख्या १०,३१,२१० इतकी भरते. ह्या सर्व म्युनिसिपॅलिट्यांच्या एकूण १४१५ सभा भरल्या, त्यापैकी २३० सभा गणसंख्येच्या अभावी निष्फळ ठरल्या व ५४२ सभांचे काम पुढे टेंकलण्यात आले. सर्वांस हजेरी ६३.१३% इतकी पडली. म्युनिसिपॅलिट्यांचे निवळ उत्पन्न ७८,२६,०४२ रुपये भरले. पुणे शहर व सबर्बन म्युनिसिपॅलिट्यांचे जकातीचे उत्पन्न २ लक्ष, १९ हजारांनी वाढले, त्याचे कारण लष्करी ठेकेदारांनी त्या म्युनिसिपॅलिट्यांचे हद्दीत मोठ्या प्रमाणावर आयात केलेला माल हे होय. ह्याच कारणाने अहमदनगर म्युनिसिपॅलिटीचे जकातीचे उत्पन्न २७ हजारांनी वाढले. पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीने पाणी-पट्टी वाढविली त्यामुळे ह्या पट्टीने २९.३ हजार रुपये अधिक दिले.

म्युनिसिपॅलिट्यांच्या एकूण निवळ उत्पन्नापैकी ५७.३ लक्ष रुपये करपासून मिळाले. प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष करांचे प्रमाण ५६.३% व ४३.७% पडले. म्युनिसिपॅलिट्यांचा सर्च ७३,०५,१८० रुपये झाला. रस्त्यांप्रतिर्य केलेल्या सर्चात ३ लक्ष रुपयांची घट झाली, त्यापैकी पुणे शहरानेच २ लक्ष ११ हजार रुपये कमी सर्च केलेले आहेत.

हिशोबाची तपासणी

लोकल ऑडिट सात्याने म्युनिसिपॅलिट्यांच्या हिशोबांत दोष दाखविले आहेत. त्यांतील प्रमुख सार्थीलप्रमाणे आहेत:— (१) पैशाची असमाधानकारक व्यवस्था (२) जबर थकबाकी (३) मागणीपत्रके अपुरी असणे (४) दुय्यम नोकरांवर नीट वेतरेत नसणे (५) व बेकायदा विनाकारण कराची माफी देणे (६) ऑडिटच्या सूचनांकडे दुर्लक्ष्य (७) सभासद, चीफ ऑफिसर व म्युनिसिपल नोकर वर्ग ह्यांनी म्युनिसिपॅलिटीचे देणे न भरणे इ.

पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटी

ह्या म्युनिसिपॅलिटीचे उत्पन्न २१ लक्ष, ३९ हजार रुपये झाले, म्हणजे ते २ लाखांनी वाढले. सर्च २६ लक्ष, ८५ हजारांवरून २४ लक्ष, ४६ हजारांवर आला. थकलेल्या करवसुलीचा आकडा १ लक्ष, ८६ हजार रुपये मरला.

आर्थिक परिस्थिति

“ म्युनिसिपॅलिट्यांची आर्थिक परिस्थिति अद्याप असमाधानकारकच आहे. बहुतेक म्युनिसिपॅलिट्या, विशेषतः लहान म्युनिसिपॅलिट्या, आर्थिक अडचणीत आहेत. त्यामुळे त्यांस पाणी-पुरवठा, ड्रेनेज, ह्यांसारख्या सार्वजनिक आरोग्याच्या योजना हातीं घेता येत नाहीत. जी कामे करणे म्युनिसिपॅलिट्यांवर बंधनकारक नाही, अशा कामावर सर्च करण्याची प्रवृत्ति वाढत आहे. हायस्कूल चालविणे ह्याच बाबीत येते. अशा शाळा काढण्यातील हेतु बहुधा स्वार्थाचे असतो. आवश्यक कामे मागे पडून अशी हायस्कूल चालविली जातात व त्यांतील शिक्षणहि बार्डेट व्यवस्थेमुळे नीट होत नाही. सध्या नोकरवर्गाची निवड करताना बाशिलेबाजी करू आढळते. म्युनिसिपल सभासद

रोजच्या कारभारात अतिशय दबळादबळ करतात, त्यामुळे चांगल्या चीफ ऑफिसरला सरळपणे काम करणे कठीण जाते. रद्द केलेल्या म्युनिसिपॅलिटींतील जुनाच नोकरवर्ग सरकारने नेमलेल्या कार्यक्षम अॅडमिनिस्ट्रेटरसाली चांगले काम करतो. अधिकारीवर्गाच्या कामांत दबळादबळ झाली नाही, तर म्युनिसिपॅलिट्यांच्या कारभारातील गोंधळ पुष्कळ कमी होईल. ”

सहकारी मालपुरवठा समित्या

(लि. आ. म.)

युद्धपरिस्थितीमुळे जीवनास आवश्यक अशा नित्योपयोगी जिनसा मिळण्यास सध्या फारच अडचण भासत आहे, त्यास अनेक कारणे आहेत. त्यांतील प्रमुख कारणे म्हणजे, वळण-वळणाच्या बाबतीत मुख्य अडचण व देशांतील इतर प्रांतांतून होणारी निर्गत ही प्रमुख होत. त्याचप्रमाणे दोस्तप्रांतांतील इतर घटकांना पुरवावा लागणारा माल हेहि एक कारण आहे. अशा या परिस्थितीत मालाची विल्हेवाट योग्य प्रमाणांत होणे आवश्यक आहे.

या अडचणी लक्षांत घेऊन निरनिराळ्या ठिकाणी सहकारी तत्त्वावर संस्था स्थापन होऊ लागल्या आहेत. सहकारी तत्त्वावर नागरिक एकत्र येऊन त्यांनी आपल्या गरजेवर योग्य ते नियंत्रण घातल्यास अशा संस्था उपयोगी होतील. अशा या संस्था स्थापनेच्या बाबत काही आक्षेप घेतले जात आहेत आणि त्यापैकी प्रमुख आक्षेप म्हणजे (१) या संस्था टिकाऊ होणार नाहीत आणि (२) स्वार्थी लोक याचा पुरेपूर फायदा घेतील हे होत. सहकारी तत्त्वावर निघालेल्या संस्था आणि मुख्यतः मालपुरवठा संस्था टिकाऊ होणार नाहीत हा एक आक्षेप विचार करण्यासारखा आहे. काही अंशी हा आक्षेप जरी सरा असला तरी काही विविक्षित लोक एकत्र येऊन त्यापैकी थोड्या फार लोकांना का होईना सहकारी चळवळीची तत्त्वे पटल्यास त्यांचा चळवळीत फार उपयोग होईल. सहकारी चळवळ स्थिर होण्यास व तिची तत्त्वे समजण्यास अशा अडचणीच्या मार्गातून निघालेल्या संस्था हे एक साधन होय. स्वार्थी लोक कोण आहेत हे जगाचे पुढे ठळकपणे येईल व त्यापासून समाजातील इतर लोक जागृत होतील. सहकारी चळवळीशिवाय जर समाजाचा उद्धार होणार नसेल तर अशा चळवळींना प्रोत्साहन देणे अगत्याचे आहे. पुष्कळ वेळा बार्डेटांतून चांगले निघते या न्यायाने या चळवळींतून पुष्कळच चांगल्या गोष्टी निर्माण होतील.

सहकारी सात्याला मात्र एक प्रेमाची सूचना करावयाची आहे. सहकारी चळवळ अयशस्वी होण्यास मुख्य कारण म्हणजे एकमेकांवरील अविश्वास हे होय आणि याकरिता सात्याने थोडे का होईना, लोक एकत्र येऊन जर अशा संस्था स्थापन होत असतील तर त्यांना प्रोत्साहन द्यावे. ठरावीक सभासदांच्या नोंदीची अमर पैशाची आवश्यकता ठेवू नये. युद्ध-परिस्थितीतील सर्वच कामे तात्पुरतीं असतात, या दृष्टीने अशा संस्थांमध्ये काम करणारे कळकळीचे कार्यकर्ते यांना विश्वासात घेऊन जास्त कडक अटी व घालता सहकारी चळवळीचे जाळे पसरवे म्हणजे त्यायोगे सहकारी तत्त्वांचा प्रचार होऊन राष्ट्रीय शांतता व एकमेकांसंबंधी प्रेम उत्पन्न होऊन समाज बलवान व सुखी होईल. जीवनकलहाचे सदतर परिस्थितीत जर समाजास हात दिला नाही तर सहकारी चळवळीवरील विश्वास उडून जाऊन सहकारी चळवळ ही एक पुस्तकी बाब होऊन राहील. सहकारी चळवळीमुळे जर समाजातील घटकांचे थोडे फार नष्टचर्य संपत असेल तर त्यास सर्वांनीच हातभार लावणे हे कर्तव्य आहे.

इंडियन प्रोग्रेसिव्ह

इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड, पुणे २.

: चेअरमन ।

ले. कर्नल के. जी. धारपुरे, आय. एम. एस. (रि.)

१९४१ सालअखेर—

प्र
ग
ति

१. आयुर्विमा निधि रु. ९०,२१५.
२. स्वर्चाचे प्रमाण डॉ. ४३-१.
३. इन्व्हेस्टमेन्ट्स व कॅश रु. १,७६,९३८.
४. जून १९४१ अखेर रिझर्व्ह बँकेकडे डिपॉझिट रु. १,५०,००० सरकारी कर्जराखे.
५. नवीन विमा कायद्याप्रमाणे केलेल्या पहिल्या मूल्यमापनांत नफा.
६. जादा हसा व आकारतां शुद्धजन्य घोक्यासुद्धा सर्व घोक्यांपासून मिळणारे संरक्षण.
७. विम्याच्या अटी सुलभ व हते अल्प.

आणि

वै
शि
ष्ट्ये

आकर्षक कमिशनचे दरावर एजन्टस नेमणे आहेत.

— माहिती आजच मागवा —

अ. ना. गाडगीळ, } सेक्रेटरी.
वा. ना. कलत्रे, बी. ए.

चालू दिवाळी

व)

★ वर्ष ★

आमचे ग्राहक, एजंट व
हितचिंतक या सर्वांना
आनंदाचे जावो.

द. रु. सांडू बदर्स, चेंबूर लि.

आयौषधि कारखाना : चेंबूर, मुंबई

पुणे एजंट

ठाकूरदेसाई आणि कं. जोगेश्वरी नाका

सतत एकोणतीस वर्षे खास लोकाश्रयाखाली चाललेली
व विश्वासास पात्र झालेली आणि कोल्हापूर
इलाख्यांत प्रथम स्थापन झालेली.

दि कोल्हापूर अर्बन को-
ऑपरेटिव्ह बँक लि.

कोल्हापूर.

स्थापना १९१३ इ.स.वी

शेअर भांडवल	३५०००.
रिझर्व्ह फंड	५८६६९.
इतर फंडस	६२७३५.
सरकारी रोख्यांत वगैरे ...	६३८२०.

बँकिंगसंबंधी सर्व प्रकारची कामे केली जातात.
बँकेची तिमाही सांपत्तिक पत्रके कायद्यानुसार सरकारी
गॅझेटमध्ये प्रसिद्ध केली जातात. ठेवीच्या ध्याजाचे दरा-
संबंधी व विशेष माहितीसाठी भेटा अगर लिहा.

एस. एस. गुते, चेशवंत रामजी भोयटे,
म्यानेजर. प्रेसिडेंट.

दि कोल्हापूर अर्बन को. ऑ. बँक लि.

भगिनीनो:—

सध्यां बाजारांत वस्तू दुर्मिळ
झाल्या आहेत.

— दिवाळीकरितां —

★ खमंग भाजणी २ प्रकारची
★ अनारशाचे तयार गोळापीठ
निश्चित मिळेल : : ऑर्डर नोंदवा

म. गो. कुलकर्णी, किराणा दुकान
फडतरे चौक, सदाशिव पेठ, पुणे

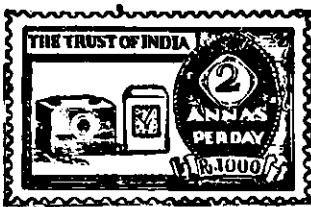
हिंदी कापूस कापडाच्या गिरण्या

हिंदुस्थानांत स्वदेशी कापडाच्या गिरण्या स्थापन होऊन अनेक वर्षे झाली तरी मॅचेस्टरचे कापड ह्या देशांत मोठ्या प्रमाणांत आयात होत असे. खुल्या व्यापाराचे तत्त्व सरकारच्या धोरणांत प्रभावी असल्यामुळे देशी गिरण्यांची वाढ होण्यास उत्तेजन मिळणे अशक्य होते. गेल्या महायुद्धांत वाढता सर्व भागवण्यासाठी हिंदुस्थान सरकारास परदेशी कापडावरील जकात वाढवावी लागली आणि ह्या योगाने देशी गिरण्यांच्या विस्तारास वाव मिळाला व त्यांत उंची दर्जाचे कापड निघू लागले. जकातीच्या सहाय्याचे जोरावर ह्या गिरण्यांची प्रगति उत्तरोत्तर होत गेली. मॅचेस्टरचे व जपानी कापड ह्या देशांत स्वदेशी मालाच्या स्पर्धेमुळे कमी कमी येऊ लागले. दर वर्षी तीनशे कोटि चौरस वार इतके मॅचेस्टरचे कापड आयात होत असे आणि हिंदी गिरण्यांची पैदास सुमारे सवा दोनशे कोटि वार असे. हळुहळु हे प्रमाण बदलले गेले आणि परदेशी कापडाची आयात संपुष्टांत आली. युद्धपरिस्थितीत विलायती कापडाची आयात अत्यंत मर्यादित होणे अपरिहार्य होते. ह्या आयातीत जपानचा हिस्सा महत्त्वाचा होता तो जपान मित्रराष्ट्रांच्या विरुद्ध युद्धांत पडतांच समूळ नष्ट झाला. वहातुकीच्या साधनांच्या तुटवट्यामुळे मॅचेस्टरचे कापड इकडे येणे कठीण झाले. ह्या सर्व गोष्टींचा परिणाम हिंदी गिरण्यांतील कापडास वाढती मागणी उत्पन्न होण्यांत झाला. हिंदुस्थानांत सैन्याचा विस्तार होऊ लागला तसतशी लष्करी उपयोगासाठी लागणाऱ्या कापडाच्या सरकारी ऑर्डरची ह्या मागणीत भर पडली. आयातीची जागा भरून काढणे आणि मामुली बिनलष्करी व वाढती लष्करी मागणी पुरवणे ही त्रिविध कामगिरी त्यांचेवर येऊन पडली. स्वदेशी कापूस कापडाच्या गिरण्यांचे उत्पादन गेल्या तीन वर्षांत कसे वाढत आले आहे हे त्याविषयीच्या सालील तुलनात्मक आकड्यांवरून स्पष्ट होईल.

एप्रिल ते मार्च	कोटि चौरस वार
१९३९-४०	४०१
१९४०-४१	४२७
१९४१-४२	४४५

जपान युद्धांत पडण्यापूर्वीपासूनच हे उत्पादन महागाईच्या वगेरे अढचणी असतांही वाढत होते. एकट्या मुंबईमध्ये कापडाच्या उत्पादनाचा आकडा १९४० मध्ये १५० कोटि वार होता तो १९४१ साली १५० कोटि वारांवर गेला आणि सुताचे उत्पादनही त्याचप्रमाणे वाढले. हिंदी गिरण्यांच्या उत्पादक शक्तीचा विशिष्ट भाग लष्करी गरजा भागवण्याकरिता राखून ठेवण्याचे ठरल्याने जपान युद्धांत पडल्यावरहि गिरण्यांची उत्पादनाची स्थिति सुधारत गेली. दरम्यान कापूस व सूत ह्यांच्या बाजारभावांनी हेलकावे साण्याचा क्रम चालू ठेवला होता. जपानला होणारी हिंदी कापसाची निर्गत बंद पडली, ह्यामुळे त्याची किंमत ह्या देशांत खाली आली. गिरण्यांचा उत्पादन सर्व युद्धपरिस्थितीच्या महागाईमुळे चढला आहे तरी कापडास मागणी भक्कम असल्याने त्यांच्या नफ्याचे मान समाधानकारक राहिले आहे आणि त्यांच्या भागांच्या किंमतीही चांगल्या आहेत. त्यांच्याकडे येणाऱ्या मागण्यांची मासिक किंमत वीस कोटि रुपये भरते. चालू वर्षाच्या जून अखेर एकूण १२० कोटि रुपयांचे कापड युद्धाच्या उपयोगासाठी सरकारने खरेदी केले आहे असा अंदाज आहे. एकट्या चालू वर्षातला हा आकडा ७० कोटि रुपये भरेल असा रंग आहे.

गिरण्यांचे सर्व उत्पादन-सामर्थ्य वर सांगितल्याप्रमाणे पूर्ण गुंतले आहे, कापडाचा पुरवठा वाढेरून होणे शक्य नाही आणि बिनलष्करी मागणी पुरवावी लागणार आहे. त्याचाच अर्थ असा आहे की हातमागावर अधिक कापड निघेल अशी व्यवस्था झाली पाहिजे, म्हणजे ह्या मार्गाने लोकांच्या मामुली गरजा भागवतां येणे शक्य होईल. लढाऊ उपयोगासाठी काही माळ हातमागावर काढून घेण्यांत येत आहे. विणकरांस सुताचा व फिरत्या भांडवलाचा पुरवठा केला गेल्यास त्यांच्या उत्पादनाची महत्त्वाची भर पडेल. सामान्य स्थितीतल्या जनतेस लागणारे कापड स्वस्त किंमतीने मिळेल अशी व्यवस्था करण्याची आवश्यकता तीव्रतेने उपस्थित झाली आहे. ह्यास कोणती परिस्थिति कारणीभूत आहे हे वर दिलेल्या माहितीवरून घ्यानांत येईल. ह्यासंबंधांत मध्यवर्ती सरकार व प्रांतिक सरकार ह्यांनी व्यावहारिक योजना आखून त्या अमलांत आणणे अगत्याचे आहे.

स्वावलंबी दीपावली

जागतिक युद्धामुळे सर्वच विलायती वस्तूंची आयात थांबली, आतां आपण आपल्याला लागणारे कापड, सौंदर्य साधने, सुगंधी तेले, शोभेची वस्तू, खाद्य पदार्थ इत्यादि सर्व तयार करित आहो व आपले सर्व सण स्वदेशी वस्तु घेऊनच साजरे करित आहोत, हा स्वावलंबनाचा आनंद निरतिशय आहे. प्रत्येक क्षेत्रांत स्वावलंबी होण्याचे सामर्थ्य व आत्मविश्वास आपण संपादित आहो.

आधुर्विमा क्षेत्रांत हिंदुस्थान परावलंबी नाही, हिंदी विमा-कंपन्यांनी या क्षेत्रांत स्पृहणांच यज्ञ संपादन केले आहे. ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कंपनीने विमेशांना कसलाहि जादा हस्त न आकारतां विम्याचे संपूर्ण संरक्षण (ज्यामध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला होणाऱ्या अपायांचा अंतर्भाव होतो) दिले आहे.

त्रैवार्षिक बोनस, हजारीं रु. ३० व ३६

दि ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कंपनी लिमिटेड, पुणे २.

हिंदुस्थानच्या सर्व भागांत उपशाखा व प्रचारकेंद्रे

★ नवे वर्ष आपणांस सुखाचे जावो. ★

विम्याचे पैसे वेळींच मिळाले आणि
त्याने आपला धंदा थाटला.

आमचे हितचिंतकांस नवें वर्ष
सुखदायी होवो !

कॉमनवेल्थ अशुरन्स कं. लि. पुणे

न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लि.

(Approved Re-traders and Approved Contractors)

२६ लॅमिंग्टन नॉर्थ, मुंबई ११.

अध्यक्ष:—श्री. ग. स. मराठे, अॅक्चुअरी.

महाराष्ट्रांतलील रकराचा प्रमुख कारखाना

★ गिरणीचे रोलर्स

★ रबरी हातमोजे

★ छापखान्यांचे रोलर्स

★ रीमोल्ड टायर्स

★ रबरी वाशर्स

★ सॉलिड व्हील्स

व इतर रबरी माल तयार होतो.

पु. ग. मराठे,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

हिंदी आयुर्विम्याची प्रगति

(अगदी ताजे उपलब्ध आकडे)

१९४० अखेरचे एकूण चालू काम	१५,५३,००० पॉलिसी
१९३९ अखेरचे चालू काम	२,८५,६३,००,००० रुपयांचे विमे
१९४० अखेरचा विमानिधि	१४,९७,००० पॉलिसी
१९३९ अखेरचा विमानिधि	२,७१,८०,००,००० रुपयांचे विमे
विमानिधीत वाढ:—६ कोटि रुपये	६२,४१,००,००० रुपये
व्यवस्थेचा सर्च (१९४०):	५६,४१,००,००० रुपये
व्यवस्थेचा सर्च (१९३९):	—२८.९%
१९४० मधील नवे काम	२,०६,००० पॉलिसी
त्याचे वार्षिक हत्ते:—	३६,११,००,००० रुपयांचे विमे
१९३९ मधील नवे काम	१,८९,००,००० रुपये
त्याचे वार्षिक हत्ते:—	३,००,००० पॉलिसी
१९४० साली हिंदी विमा कंपन्यांस मिळालेले काम	४६,६२,००,०० रुपयांचे विमे
१९३९ साली हिंदी विमा कंपन्यांस मिळालेले काम	२,८९,००० पॉलिसी
१९४० अखेरच्या एकूण चालू कामांतील हिंदी कंपन्यांचा वाटा	४२,५१,००,००० रुपयांचे विमे
१९३९ अखेरच्या एकूण चालू कामांतील हिंदी कंपन्यांचा वाटा	२,१४,००,००० रुपयांचे वार्षिक हत्ते
१९४० साली पडलेले व्याज (प्राप्तीवरील कर मुळात वजा करून)	१३,७२,००० पॉलिसी
१९३९ सालाचा तत्सम आकडा	२,२५,५१,००,००० रुपयांचे विमे
१९४० साली हिंदी कंपन्यांनी हिंदुस्थानाबाहेर मिळवलेले काम	१०,६९,००,००० रुपयांचे वार्षिक हत्ते
१९३९ सालाचे तत्सम आकडे	१३,३१,००० पॉलिसी
१९४० अखेर हिंदुस्थानाबाहेर चालू काम	२,१५,१९,००,००० रुपयांचे विमे
	११,१३,००,००० रुपयांचे वार्षिक हत्ते
	४.३७%
	४.६८%
	२,९१,००,००० रुपयांचे विमे
	१६,००,००० रुपयांचे वार्षिक हत्ते
	३,४५,००,००० रुपयांचे विमे
	१९,००,००० रुपयांचे वार्षिक हत्ते
	१८,४०,००,००० रुपयांचे विमे
	९६,००,००० रुपयांचे वार्षिक हत्ते

१० लक्ष ज्यू लोकांची कत्तल

जर्मनीच्या ताब्यांतील युरोपमधील देशांतील ज्यू लोकांची संख्या ७० लक्ष भरते. त्यांपैकी १० लक्ष ज्यू लोकांची कत्तल झालेली आहे. वर्ल्ड ज्यूइश काँग्रेसने वरील माहिती प्रसिद्ध केली आहे.

विम्यांतील " थर्ड पार्टी " चा अर्थ

सुप्रसिद्ध नटी मिस अर्ल ओबेरॉन ही लंडनमधील रस्त्यांवरून आपल्या स्वतःच्या मोटार गाडीतून जात होती व डिग्बी हा तिचा ड्रायव्हर मोटार चालवीत होता. मोटारीची दुसऱ्या मोटारीशी टक्कर झाली तीमध्ये मिस ओबेरॉनला दुसापत झाली. टक्कर देणाऱ्या मोटारीच्या ड्रायव्हरवर तिने दावा लावला, तेव्हा दोन्ही मोटारींचे ड्रायव्हर अपघातास कारणीभूत आहेत असे कोर्टास आदळून आले. त्यापैकी डिग्बीचा दोष जरा कमी होता. डिग्बी हा मिस ओबेरॉनचाच ड्रायव्हर असल्यामुळे, त्याच्या थोड्या निष्काळजीमुळे दुसऱ्या कितीतरी अधिक निष्काळजी ड्रायव्हरकडून बाईला नुकसानभरपाई मिळू शकली नाही. परंतु तिने डिग्बीला प्रतिवादी केले होते, त्याचेकडून सर्व नुकसानभरपाई वसूल करण्याचा हुकूम कोर्टाने दिला. डिग्बी ५ हजार पौंडांची रकम देण्यास समर्थ नव्हता, व त्याच्या विम्याचीहि तरतूद केलेली नव्हती. मिस ओबेरॉनच्या पॉलिसीतील अटीप्रमाणे, तिच्या परवानगाने मोटार चालविणाऱ्यामुळे दुसऱ्यास अपघात झाल्यास विमा कंपनी नुकसान भरून देण्यास बांधलेली होती.

डिग्बीचे म्हणणे असे, की मिस ओबेरॉनचा ' दुसऱ्या ' म्हणजे ' थर्ड पार्टी ' मध्ये समावेश होतो. तो मोटार चालवीत असताना व ती मोटारीत बसली असताना तिच्या दोन भूमिका होत्या: (१) विमेदार व (२) डिग्बीच्या दृष्टीने " थर्ड पार्टी ". अपघातांत मोटार मोडली तर तिचा विमा भरपाई करील. तिला अपघात झाला, तर ती ' थर्ड पार्टी ' होते. अपील कोर्टाने डिग्बीचे म्हणणे अमान्य केले व विमा कंपनीने केस जिंकली. हाऊस ऑफ लॉर्ड्समध्ये पांचांपैकी दोघांचे मत विमा कंपनीच्या बाजूचे होते व तिचांनी डिग्बीच्या म्हणण्यास पाठिंबा दिला. डिग्बीला त्यामुळे ५ हजार पौंड परत मिळाले. या सर्वांचा सारांश असा, की स्वतः मोटार चालवून नका, ड्रायव्हरला अगर मित्राला ती चालवू द्या. म्हणजे, स्वतःच्या पॉलिसीमध्ये वर्जिलेला ' थर्ड पार्टी ' इसम तुम्ही स्वतःच बनाल व अपघात झाल्यास कंपनीकडून पैसे वसूल करू शकाल.

लष्करी उपयोगासाठी तंबूचे उत्पादन

वार्षिक उत्पादनांत १६० पट वाढ

हिंदुस्थानांतील तंबूचे उत्पादन चालू युद्धास प्रारंभ झाल्यापासून विलक्षण वाढले आहे. युद्धापूर्वी हिंदी लष्करास दरसाल १० लक्ष रुपयांचे तंबू लागत. १९३९-४० साली तो आकडा १ कोटि रुपयांवर गेला व १९४०-४१ मध्ये तो ८३ कोटि रुपये झाला. १९४१-४२ मध्ये तो १३ कोटि रुपयांवर गेला व चालू वर्षातील तंबूच्या खरेदीची किंमत १६ कोटि रुपये भरेल अशी अपेक्षा आहे. म्हणजे, शांततेच्या काळातील मागणीचे मानाने आता मागणी १६० पट झाली आहे. चालू वर्षातील मागणी पुरी पाडण्यासाठी २० कोटि वार कापड; दोऱ्या, नवार इत्यादींसाठी १८ हजार टन सूत व ५०० टन रंग लागतील. युद्धापूर्वी फक्त पांचच तंबूचे कारखाने होते; आता ५३ नवे कारखाने निघाले आहेत. सुमारे ५ लक्ष लोक या भंयांत आता प्रत्यक्षपणे व आणखी २ लक्ष लोक अप्रत्यक्षपणे गुंतलेले आहेत. सुमारे १०० कारखान्यांत तंबूचे कापड तयार होत आहे.

महायुद्ध दारुशीं आले
परदेशी औषधें
दुर्मिळ व महाग झालीं

पण
भिण्याचें कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यांनं
तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक,
- उपनाह,
- बालजीवन,
- कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेंट, स्टॅण्डर्ड व लोकप्रिय औषधें खात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टरांहि वापरूं लागले आहेत. ★
दरसाल बिनचूक नफा वाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
शेअर्स व औषधें मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मी रोड, पुणे १.

L. S. G. D. Training Classes for
officers of Local Self-
Government Service under the auspices of the
Government of Bombay and the Local Self-
Government Institute, will begin from

**16th November, 1942 at Bombay,
Ahmedabad and Poona.**

Fees Rs. 75

Apply for Prospectus to :

**THE HONORARY SECRETARY,
410, Shanwar, Poona 2**

OR

**THE DIRECTOR,
11 Elphinstone Circle, Fort, Bombay**

राहाणची व भाजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

व्यवस्थापक

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

सर्व कंपन्यांचे रेकॉर्ड्स व ग्रामोफोन्स मिळण्याचें

पुण्यांतील विश्वसनीय ठिकाण

जी. जे. घैसास आणि कंपनी

★ गिरगांव ट्रामनाका, मुंबई

आणि

लक्ष्मी रोड, पुणे शहर

★

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

यंत्रांचें सहाय्य आर्थिक उन्नतीस पोषकच आहे

[श्री. लक्ष्मणरावजी किलोस्कर यांच्या, प्रोतिक सहकारी बँकेच्या किलोस्करवादी शाखेतील तैलचित्राचे अनावरणप्रसंगी श्री. आर. जी. सरय्या, बी. ए., बी. एससी., ओ. बी. ई., चेअरमन, बी. प्रॉ. को. बँक लिमिटेड, यांनी केलेलें भाषण.]

यंत्रांचें महत्त्व

जगामध्ये जगाबरोबर चाललेंच पाहिजे. उगाच फक्त जुन्याचा सोटा अभिमान धरून बसल्यास हंसें झाल्याशिवाय राहणार नाही. हल्लींचें जग हें यांत्रिक आहे, यंत्राकडे सहाय्यक हल्लीने पाहिलें पाहिजे. यंत्राला मानव जातीवर ताबा करूं न देतां यंत्रावर मनुष्याने ताबा ठेवला पाहिजे. तरच जीवन हें सुखमय आणि प्रगतिमय होऊं शकेल. आपला देश हा शेतीप्रधान आहे. इतर उद्योगधंदे हे दुय्यम प्रतीचे आहेत म्हणून यंत्राचा उपयोग अशा रीतीने करण्यांत आला पाहिजे की, त्यामुळे शेतीच्या उत्पन्नाची वाढ होईल व शेतीत उत्पन्न झालेल्या मालाची थोड्या खर्चात विक्रीसाठी तयारी करता येईल आणि कच्च्या मालाचें रूपांतर तयार मालांत थोडक्या खर्चात व सुबक रीतीने करता येईल. यंत्राचा उपयोग करतांना ही गोष्ट लक्षांत ठेवली पाहिजे की त्यामुळे माणसांची व शेतकीला लागणाऱ्या जनावरांची उपयुक्तता

कोणत्याही प्रकारानें कमी न होता उलट यंत्राच्या सहाय्याने त्यांना आपली उत्पादनशक्ति जास्त प्रमाणांत वाढवता येईल. अशा तऱ्हेने यंत्राचा उपयोग केला गेल्यास आपणाला यंत्रावर सर्वस्वी अवलंबून राहण्याचें कारण नाही. ह्या सर्व गोष्टी लक्षांत घेऊनच किलोस्कर बंधूंनी आपल्या धंद्याचें धोरण ठरविलें. या त्यांच्या दूरदर्शीपणाबद्दल आपण सर्वजण त्यांचे कर्णी आहोत. धंद्याची वाढ करताना स्वतःचा त्याचप्रमाणें बहुजन समाजाचा कसा फायदा होईल याबद्दल त्यांनी विशेष काळजी घेतली आहे. त्यांच्या यशाचें खरें रहस्य त्यांच्या सहकार वृत्तीतच आहे.

श्री. लक्ष्मणराव किलोस्करांच्या उद्योगधंद्याचा विकास

आतां आपण ज्यांचें तैलचित्र आपल्या शाखेमध्ये ठेवणार आहोत त्यांची माहिती माझ्यापेक्षा तुम्हां सर्वांनाच जास्त आहे ह्याची मला जाणीव आहे. परंतु अशा संस्मरणीय प्रसंगी मला त्यांच्याबद्दल येथें चार शब्द सांगितल्याशिवाय राहवत नाही. श्री. लक्ष्मणरावांचा जन्म इ. स. १८५८ सालीं बेळगांव जिल्ह्यांत झाला. त्यांनी आपला शिक्षणक्रम संपविल्यानंतर मुंबई येथील व्हिक्टोरिया टेक्निकल इंस्टिट्यूटमध्ये शिक्षकाची नोकरी पत्करली. शिक्षकाच्या व्यवसायांत असतानासुद्धा कांहींतरी स्वतंत्रपणें उद्योगधंदा सुरू करण्याची महत्त्वाकांक्षा त्यांनी आपल्या मनांत बाळगली होती व ते नेहमी आपल्या फावल्या वेळांत इतर देशांतील निरनिराळीं औद्योगिक प्रश्नांबाबत निघत असलेलीं मासिके फार काळजीपूर्वक वाचून त्यांचा अभ्यास करीत असत. पुढें कांहीं कारणांनी त्यांचे व त्यांच्या बरिष्ठ अधिकाऱ्यांचे न पटलेमुळे

हे मधुप फुलांभोंवतीं - डोलती जसें गुंगती -

त्याप्रमाणें तुम्हांलाहि डोलावयास व गुंगविण्यास लावणारा

नवयुगचा नृत्यमय आणि संगीतमय बोलपट

: भूमिका :

स्नेहप्रभा प्रधान, साळवी,
वासुअण्णा मालवणकर,
जोग, बेबी आचरेकर,
राजा परांजपे व विजय.

तुझाच

दिग्दर्शक : जुन्नरकर

तुझाच सोबत
प्रो. देवधरांची क्रिकेट मॅच.

मिनवर्हा - पुणे.

रोज ६।। व १०

४ था आठवडा

शनि. रवि. सोम. मंगळ,
जादा खेळ ३।। वा.

आतां नोकरी सोडून देऊन स्वतंत्र रीतीने उद्योगधंदा करण्यास त्यांनी सुरवात केली. आरंभी त्यांच्याजवळ काहीही भांडवल नव्हतं तरीहि ते मुळीच दगमगले नाहीत. प्रथमतः त्यांनी एक सायकल-दुकतीचे दुकान वेळगांव येथे काढले. हळूहळू ते वाढवून त्याला लागणारे सामान तयार करण्याचाहि धंदा त्यांनी सुरू केला.

औंधच्या राजेसाहेबांची सहानुभूति व सहाय

पुढे काही काळांनी त्यांची व औंधचे त्यावेळचे युवराज व आजचे राजेसाहेब यांची गाठ पडली. लक्ष्मणरावांच्या हुशारीबद्दल व त्यांच्या स्वतंत्रपणाच्या बाण्याबद्दल व उद्यमप्रवृत्तीबद्दल सात्री असल्यामुळे त्यांचेकडे औंध येथील देवळाचा मोठा सभामंडप बांधणेची कामगिरी सोंपविणेत आली व ती त्यांनी उत्तम रीतीने पार पाडली. त्यांचा वेळगांव येथील कारखाना काही विशिष्ट कारणामुळे तेथील म्युनिसिपॅलटीने हालविण्यास सांगितला. सदर कारखाना आतां कोठे हालवावा असा पेचप्रसंग पडल्यावेळी औंधचे राजेसाहेबांनी तो आपल्या संस्थानांत आणण्यास प्रोत्साहन दिले इतकेच नव्हे तर संस्थानांतील कराची माफी १९४० सालापर्यंत दिली होती. ही गोष्ट या कारखान्याचा येथे पाया घालण्याचे कारण होय. असा उपयुक्त कारखाना स्थापन करण्याकरतां औंधचे श्रीमंत राजेसाहेबांनी जी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष मदत दिली त्याबद्दल आपण सर्व हिंदवासी लोक त्यांचे ऋणी आहोंत व त्यांचे उपकार शब्दांनी तरी किटण्यासारखे नाहीत. वर नमूद केल्याप्रमाणे किलोस्कर बंधूना शेतकऱ्यांबद्दल आस्था असल्यामुळे त्यांनी प्रथम शेतीस लागणारे नांगर, कोळपी वगैरे आयुधांची पैदास करण्याचे काम हाती घेतले. नंतर त्यांनी शेतीच्या मालाचे रूपांतर तयार मालांत करण्यास लागणारी यंत्रे म्हणजे शेंगा कोटण्याची यंत्रे, ऊस गाळण्याचे चरक, साखर तयार करण्याची यंत्रे, वगैरे निर्माण केली. त्यानंतर पाणी काढण्याचे पंप व कूदाईलवर चालणारी पंजिने व नंतर इतर लोखंडी सामान म्हणजे टेबले, सुर्च्या, पलंग वगैरे उपयुक्त गोष्टींची पैदास केली.

सहकाराचे अवलंबन

त्यांच्या लहानशा कारखान्यांत ते व त्यांच्या कामकरांवांग एकत्र बंधुप्रमाणे काम करित असत. त्याबद्दल सहकारित्वाचे बाळकडू त्यांना पहिल्यापासूनच मिळाले होते. त्यांनी आपल्या कामप्रारंभकारितां निरनिराळ्या प्रकारच्या सहकारी संस्था स्थापून त्यांना योग्य वळण लावण्याची कामगिरी स्वतःकडे घेतली होती. कारखान्यांतील लोकांना काटकसरीची संवय लागावी याकरतां सेव्हिंग बँकेची योजना जरूर होती. अशी योजना एकादी बँक अगर बँकेची शाखा किलोस्करवाडी येथे स्थापन झाल्याशिवाय होणे शक्य नव्हतं. कारखान्याची हुंडीचिठीची सोब वगैरे होण्याकरितां त्यांना एकाचा संपादक भांडवलालाच्या बँकेची शाखा येथे आणणे अशक्य नव्हतं. परंतु सहकारी तत्त्वाकडे त्यांचा विशेष ओढा असल्यामुळे त्यांनी आपल्या बँकेची शाखा येथे आणण्यासंबंधाने विशेष प्रयत्न करून सन १९२८ साली येथे आणिली. रा. लक्ष्मणराव यांनी शाखेच्या कमिटीवर सतत १३ वर्षे चेअरमन म्हणून काम केले व काही काळ सुपरवायझिंग युनिअनचे चेअरमन म्हणून काम केले. त्यांनी आपल्या कारकीर्दीत सहकारी चळवळ योग्य-रीतीने चालण्यासाठी अतिशय मेहनत घेतली व त्यामुळे मला

येथे नमूद करण्यास अभिमान वाटतो की, या शाखेखालील काही अपवाद सोडून दिल्यास सर्व सांसायट्यांची परिस्थिति व व्यवस्था समाधानकारक आहे आणि त्याबद्दलचे श्रेय रा. लक्ष्मणरावांकडेच आहे. कारण त्यांनी वेळोवेळी आपल्या व्यवहार-ज्ञानाचा व अनुभवाचा फायदा पतपेढ्यांस देऊन त्यांस कार्यक्षम बनविले. औंध संस्थानांतील सहकारी बँक व विमा कंपनी स्थापन करण्याचे कामी त्यांचेच प्रामुख्याने अंग होते व त्यांनी सदर संस्थेचे चेअरमन म्हणून कित्येक वर्षे काम केले आहे. त्याच-प्रमाणे संस्थानांतील शेतकरी लोकांच्या ऋणविमोचनयोजने-बद्दलची कामगिरी कोणालाहि दृष्टीआढ न करतां येण्यासारखी आहे. आपली बहुमोल कामे बाजूला ठेवून १९३२ साली बोर्डावर येऊन त्यांनी आपणां सर्वांची सेवा केलेली आहेच.

यंत्रांच्या उत्पादनाचे महत्त्व

जगामध्ये यांत्रिक सुधारणा इतक्या झपाट्याने वाढत आहेत की आपण त्या सुधारणेप्रमाणे पुढे पाऊळ न टाकल्यास व जुने ते सोने याचाच जप करित बसल्यास आपली गणना थोडक्याच काळांत रानटी लोकांत होण्याचा संभव आहे व आपणांला त्याप्रमाणेच वागविण्यांत येणेहि अशक्य नाही. यंत्रांचा उपयोग उत्पादनाकडे करणे हे मानवी लक्षण होय व नाशाकडे करणे हे राक्षसी लक्षण होय.

या दृष्टीने यंत्रांचा उपयोग करणे हे जितके महत्त्वाचे आहे त्यापेक्षाहि यंत्रे स्वतःच्या राष्ट्रांत तयार करणे अधिक महत्त्वाचे आहे. नाहीतर यंत्रांत जीं राष्ट्रें सुधारणा करून आणतात तीं उर्जितावस्थेस जातात आणि यंत्रांची पैदास न करतां त्यांचा केवळ उपयोग करणारीं राष्ट्रें हीं नेहमीं निकृष्ट स्थितीत राहतात. कोणत्याहि धंद्याचा मालक व त्या धंद्यांत काम करणारीं माणसे यांच्यांत ज्या प्रमाणांत प्रेम राहते त्या प्रमाणांत त्या धंद्याची प्रगती होत असते. धंद्याचा मालक कामकरीवर्गाबरोबर बंधुभावनेने राहून त्यांच्या सुखसोयीकडे, आरोग्याकडे व आर्थिक उन्नतीकडे ज्या प्रमाणांत लक्ष देतील त्या प्रमाणांत धंद्याची प्रगती होणे सुलभ होते व या सर्व गोष्टी साधण्याकरतां सहकार ही गुरुकिल्ली आहे. यासर्व गोष्टींचे आंकलन करून रा. लक्ष्मणराव यांनी आपल्या कुतीत उतरविले आहे. रा. लक्ष्मणराव किलोस्कर यांच्यासारखी परिस्थितीला न दगमगता धडाडीने ध्येयासाठी काम करणारीं हजारो कर्तबगार माणसे जर आपल्या देशाला लाभलीं तर आपल्या धंद्याची भरभराट होण्यास काहीहि विलंब लागणार नाही हे अगदीं निर्विवाद आहे.

लुंग्यांच्या निर्मितीवर नियंत्रण

लुंगी व इतर हातमांगांचे कापड यांच्या निर्मितीवर बसविण्यांत आलेल्या नियंत्रणामुळे मुसलमान कोष्ट्यांचे फार नुकसान झाले आहे, अशी तक्रार दक्षिण हिंदुस्थानाच्या मुस्लिम चेंबर ऑफ कॉमर्सने मद्रास सरकारकडे नुकतीच केली. मलाया व ब्रह्मदेश येथील व्यापार बंद पडल्यावर सिलोन हेच लुंगीचे प्रमुख गिन्हा-इक उरते. दक्षिण हिंदुस्थानांतील लुंग्यांचे उत्पादन एकूण हिंदी मागणीपेक्षा पुष्कळच अधिक आहे. मुस्लिम चेंबरची ही तक्रार मद्रास सरकारने हिंदुस्थान सरकारकडे पाठविली असून लुंग्यांच्या सिलोनकडील निर्मितीवरील बंधने दिलीं करण्याची त्यांस विनंति केली आहे.

अर्थ

सारस्वत को-ऑपरेटिव्ह बँक, लिमिटेड.

[स्थापना १९१८]

शेअर भांडवल व रिझर्व फंड्स ... १,७५,००० रु.
ठेवी ... १६,५०,००० रु.

सिल्व्हर ज्युविली सेव्हिंग्स सर्टिफिकेटें

मुदत:— ३ वर्षे, ५ वर्षे, ० वर्षे

९२ रुपये भरून तीन वर्षांनी १०० रुपये मिळतील.

८५ " " पांच " १०० रु. "

७२ " " दहा " १०० रु. "

विशेष माहितीसाठी लिहा अगर भेटा.

हेड ऑफिस :
सारस्वत बँक बिल्डिंग,
निकटवरी लेन, गिरगांव.

सब-ऑफिस :
भिमिमहा बिल्डिंग,
बी. बी. सी. आय. स्टेशनसमोर, दादर.

दि मिरज स्टेट बँक लिमिटेड

[स्थापना : १०-५-१९२९]

मुख्य कचेरी : बँक बिल्डिंग, मिरज

शाखा : १ लक्षमेश्वर, (जि. धारवाड) २ मोडनिंब, (जि. सोलापूर)
३ ऑफिस : १ करकंब, (जि. सोलापूर) २ कुडुवाडी, (जि. सोलापूर)

★ मुख्य कचेरी व शाखांमार्फत सर्व प्रकारचे बँकिंग व व्यवहार केले जातात ★

खेळते भांडवल ... रु. २७,००,००० वर

निरनिराळे फंड व रिझर्व

फंड मिळून, एकूण फंड ... रु. १,५०,००० वर

- कायम, सेव्हिंग बँक व चालू ठेवी स्वीकारल्या जातात.
- बँकेचे नियम व ध्याजाचे दर याबद्दल चौकशी करावी.
- याशिवाय सरकारी रोखे, शेअर्स, सोने, चांदी यांचे तारणावर, माल गहाणाचे तारणावर व स्थावर मिळकतीचे तारणावर कर्ज अगर कॅशक्रेडिट दिले जाते. शेअर्स व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री योग्य कमिशन घेऊन केली जाते याबाबत समक्ष चौकशी बँकेकडे करावी अगर लिहावे.

ल. ग. मराठे,
मनेजर.

अर्थ

मुंबई इलाख्यातील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानी असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

वाँवे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लिमिटेड

[सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली]

स्थापना : १९११

मुख्य कचेरी :

९, बेक हाउस लेन, मुंबई.

★★
★

शाखा :

१ बारामती (जि. पुणे)	१० अहमदनगर (जि. अहमदनगर)	२० वॉडार्चें (जि. प. सानदेश)
२ सातारा (जि. सातारा)	११ शेवगांव (" ")	२१ शिरपूर (" ")
३ इस्लामपूर (" ")	१२ कोपरगांव (" ")	२२ दाहावे (जि. प. सानदेश)
४ कऱ्हाड (" ")	१३ बेलापूर (" ")	२३ मंदुरवार (" ")
५ तासगांव (" ")	१४ पालघर (जि. ठाणे)	२४ साकी (" ")
६ किलोस्करवाडी (" ")	१५ भिवंडी (" ")	२५ शिवखेडे (" ")
७ शिराळे (" ")	१६ कल्याण (" ")	२६ तळोवे (" ")
८ कोरेगांव (" ")	१७ अकलूज (जि. सोलापूर)	२७ मालेगांव (जि. नाशिक)
९ वाई (" ")	१८ विरमगांव (जि. अहमदाबाद)	२८ सटाणा (" ")
	१९ घुळें (जि. प. सानदेश)	२९ दोहद (जि. वंचमडाल)

★★
★

खेळते भांडवल रु. २,५०,००,००० चे वर

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेविंग बँक ठेवी स्वीकारल्या जातात.

आणि

इलाख्यातील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अन्य
उत्पन्नाचे लोक यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेड ऑफिस अगर शाखा कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.